

UiO : Det juridiske fakultet

Tap av vederlagskrav ved foreldelse og passivitet etter opphør av samboerskap

Kandidatnummer: 573

Leveringsfrist: 25.11.2015

Antall ord: 16 267

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	2
1.1	Presentasjon av oppgavens tema.....	2
1.2	Avgrensing.....	4
1.3	Oppgavens fremstilling.....	4
1.4	Sentrale begreper.....	5
1.5	Relevante hensyn.....	7
1.5.1	Innledning.....	7
1.5.2	Hensynet til avvikling av gjeldsforhold.....	8
1.5.3	Oppfordringshensyn.....	8
1.5.4	Hensynet til forutberegnelighet.....	9
1.5.5	Innrettelseshensynet.....	10
1.5.6	Bevishensyn.....	10
1.5.7	Andre hensyn.....	11
2	ANVENDELSESOMRÅDE	12
2.1	Skillet mellom familierettslige og ikke-familierettslige krav.....	12
2.2	Anvendelsesområdets betydning for når et krav går tapt.....	13
3	GJENSTANDEN FOR FORELDELSE	15
3.1	Vederlagskrav etter opphør av samboerforhold.....	15
4	FORELDELSESFRISTENS UTGANGSPUNKT	17
4.1	Innledning.....	17
4.2	Hvorfor foreldelse kan være spesielt problematisk etter opphør av et samboerforhold.....	17
4.3	Foreldelsesloven § 3 nr. 1 foreldelsesfristens utgangspunkt.....	18
4.3.1	Når oppstår et berikelseskrav mellom samboere.....	19
4.3.2	Har berikelseskrav etter opphør av samboerskap en forfallstid.....	22
4.3.3	Når har en samboer «tidligst rett til å kreve å få oppfyllelse» jf. § 3 nr. 1.....	25
4.4	Opphør av samboerskap – når foreligger det et faktisk brudd.....	36
4.4.1	Når kan forholdet anses gjenopptatt.....	38
4.4.2	Diskusjon.....	39
4.5	Kan foreldelsesfristen begynne å løpe etter bruddet?.....	40
5	NÅR KAN KRAVET TAPES PÅ GRUNNLAG AV REGLER OM ULOVFESTET PASSIVITET	42
5.1	Adgangen til å supplere foreldelsesloven med regler om ulovfestet passivitet.....	42
5.2	Momenter i vurderingen.....	43
6	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	45
6.1	De lege ferenda.....	45
6.2	Konklusjon.....	45
	KILDELISTE	46

1 Innledning

1.1 Presentasjon av oppgavens tema

Ved opphør av et samboerskap dannes et spenningsfelt mellom samlivsformens uformelle form og pengekravrettens krav til formalitet. Vederlagskrav etter endt samboerskap støtter dermed på utfordringer i møte med de formuerettslige reglene om foreldelse.¹

Ved opphør av et samboerskap er utgangspunktet at partene går hver til sitt med sine verdier. Etter et samlivsbrudd kan samboere allikevel kreve vederlag på grunnlag av alminnelige ulovfestede berikelses- og restitusjonsprinsipper og rimelighetsbetraktninger, hvis vilkårene for dette er til stede.² Vederlaget er kompensasjon for en økonomisk berikelse eller besparelse som en av partene i et samboerforhold har tilgodesett den andre med gjennom samlivet. Utgangspunktet er at en fordring skal oppfylles. Etter foreldelsesreglene og regler om ulovfestet passivitet kan imidlertid et krav falle bort og fri debitor fra sin betalingsplikt.

Problemstillingen jeg dermed ønsker å svare på er; *når faller et vederlagskrav bort etter opphør av et samboerforhold*

Det kan diskuteres om det er tilstrekkelig klart når det rettslig sett foreligger et brudd mellom samboere, om foreldelsesfristen i alle tilfeller begynner å løpe ved bruddet, og når ulovfestede passivitetsvirkninger kan komme til anvendelse. Dette gjør det vanskelig for samboere å forutberegne sin rettsstilling. Vederlagskrav kan etter sin art også komme overraskende, da de nettopp innebærer et unntak fra utgangspunktet om at samboere går hver til sitt med sine eiendeler. Et samlivsbrudd kan være en svært økonomisk sårbar situasjon for de involverte. For å kunne legge et samlivsbrudd bak seg er det avgjørende at partene kan innrette sine liv og økonomiske stilling deretter. Behovet for innrettelse er stort, spesielt i de tilfeller det er barn involvert. Vederlagskrav kan ofte være av større betydning for samboere enn for ektefeller, da samboerne ikke har en felleseieformue å likedele.³ Muligheten for å bli tilkjent berikelseskrav kan være spesielt viktig for likestillingen for kvinner som har beriket den andre part med bidrag i hjemmet.

¹ Jf. Lov 18. mai 1979 nr. 18 lov om foreldelse av fordringer (foreldelsesloven) heretter forkortet fl.

² Jf. Rt. 1984 s. 497

³ NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet s. 119

Jeg argumenterer i denne oppgaven for at gjeldende rett på dette området i liten grad bidrar til nødvendig forutberegnelighet, og inviterer i større grad til konflikter for samboere enn for ektefeller. Dette skyldes manglende regulering av samboerskap kombinert med en lovtekst om foreldelsens utgangspunkt som blir lite presis i møte med fakta. Foreldelsesreglene er dessuten trolig ikke utformet med tanke på denne typen krav. I tillegg har vi lite rettspraksis på området, og det er uenighet blant forfattere i juridisk litteratur om den praktiske anvendelsen av reglene. Samlet sett gjør dette rettstilstanden lite tilfredsstillende for den stigende andel av landets befolkning som er samboere.⁴ Foreldelseslovens anvendelse på samboerskap er lite behandlet i juridisk litteratur,⁵ noe som etter mitt syn gjør det velegnet som tema for en studentavhandling.

Avhandlingen vil først og fremst ta for seg foreldelsesfristens utgangspunkt og de juridiske spørsmål som kan reises i den forbindelse. Under behandlingen av spørsmålet om et krav er foreldet, er tidspunktet for når fristen begynner å løpe avgjørende.⁶ Man må finne svar på når fristen begynner å løpe, for å kunne si når kravet går tapt. Knoph setter dette på spissen der han skriver; *når et krav foreldes 3 år etter forfall, består dommerens arbeide «vesentlig i å finne ut forfallsdag, og så ta almanakken til hjelp».*⁷

Dersom et krav ikke er foreldet etter utgangspunktet om fristene i foreldelsesloven, vil man kunne vurdere når det er juridisk grunnlag for å supplere foreldelsesreglene med ulovfestede regler om passivitet. Dette vil praktisk sett si at kravet i visse tilfeller kan gå tapt allerede før foreldelsen får virkning.

⁴ SSB, Samfunnspeilet 2/2015, s.11, Statistikken er basert på målinger i perioden 2005-2013.

⁵ Kun behandlet av et fåtall forfattere se Strøm Bull, Kirsti (1985) s. 557-558 om samboere og s. 519-520 ektefeller. Asland, Brattström, Lind, Lund-Andersen m.fl.(2014) s. 171-171 om foreldelse i forhold til ulovfestet passivitet, tilsvarende Asland, John (2009) s. 93-95. Kjørven, Bruserud, Holdø, Lervåg m.fl.(2011) om foreldelse og familieforhold s. 101-102, foreldelse av berikelseskrav s. 112, og tilleggsfrist i forhold til ulike typer samliv etter fl §10. Sverdrup, Tone (2003) s. 255 om når et krav kan fremmes, som er avgjørende for foreldelsesfristens start.

⁶ Derav problemstillingen som tilsynelatende kan gi uttrykk for å sikte mer til fristslutt og virkning.

⁷ Knoph (1939) s. 1 Eksempelet belyser de krav der foreldelsesfristen løper fra forfall. Foreldelsesfristen kan for andre type krav begynne å løpe før forfallstiden se Røed (2004) s. 130

1.2 Avgrensning

Erkjennelse og andre fristavbrytende handlinger vil ikke bli behandlet da fokuset i denne oppgaven er når fristen begynner å løpe.⁸ Spørsmålet jeg ønsker å svare på er nettopp hvordan saken stiller seg dersom slike omstendigheter ikke foreligger – noe det i praksis ofte ikke gjør.⁹ Man kan imidlertid ikke oppnå en fullgod analyse ved å se foreldelsesfristens start helt isolert. Dette vil oppgaven følgelig søke å ta høyde for. Avgjørende deler for konteksten av spørsmålet om fristens utgangspunkt vil selvsagt ikke bli utelatt. *Tilleggsfrister* vil bli nevnt i den utstrekning det gjør seg gjeldende for oppgavens problemstilling.¹⁰ Hvordan *vederlagskravet* oppstår, vil først og fremst bli behandlet i den grad det er relevant for foreldelsesfristens utgangspunkt. Jeg overlater det til andre å gå i dybden på spørsmål rundt selve kravet, da oppgaven søker å ta for seg det pengekravrettslige *bortfallet* av et slikt krav. Et vederlagskrav mellom samboere kan bli fremmet også på *andre grunnlag* enn alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og rimelighetsbetraktninger.¹¹ Vederlagskrav på alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og rimelighetsbetraktninger er imidlertid mest aktuelt, og vil være oppgavens fokus i det videre. Oppgaven avgrenses videre mot å behandle foreldelse og passivitetsreglene opp mot utenlandsk rett.

1.3 Oppgavens fremstilling

Sentrale begreper vil først bli definert i kapittel 1.4 for å avklare dets innhold som legges til grunn i den videre fremstillingen. Deretter blir det redegjort for hvilke hensyn som gjør seg gjeldende i kapittel 1.5. Anvendelsesområdet vil videre bli analysert i kapittel 2 for å undersøke om grensedragningen mellom hvilke krav som foreldes, og hvilke krav som ikke foreldes, kan få praktisk betydning for når et krav faller bort. Fremstillingen er også ment for å illustrere på hvilke måter de ulovfestede reglene om passivitet kan supplere foreldelseslovens anvendelsesområde. Videre vil det forklares kort om gjenstanden for foreldelse som her er vederlagskravet, da rettsgrunnlaget har betydning for tolkningen av foreldelseslovens frists-

⁸ Jf. fl. § 14-19

⁹ Det forutsettes også at det ikke foreligger særskilte avtaler om foreldelse.

¹⁰ Jf. fl. § 10

¹¹ Jf. Rt. 1984 s. 497. Andre grunnlag kan være bla. ugyldighet jf. avtaleloven §§ 36 og 33 dersom det som rammes av ugyldigheten ikke kan restitueres, ulovfestede regler om erstatning, ulovfestede regler om bristende forutsetninger, eller avtale mellom partene.

tart. Dette blir behandlet i kapittel 3. Bortfall ved foreldelse vil bli behandlet først for å illustrere utgangspunktet for når vederlagskravet faller bort. Dette gjøres rede for i kapittel 4. Her vil det vises til både de praktiske og rettslige utfordringene for hvorfor foreldelsesfristens utgangspunkt kan være spesielt problematisk etter opphør av samboerskap. Videre problematiseres det om foreldelsesfristen kan begynne å løpe på andre tidspunkt enn bruddet i form av tilleggsfrist. Bortfall av krav etter ulovfestede regler om passivitet blir så behandlet i kapittel 5 for å vise unntakene som kan gjøre seg gjeldende fra dette utgangspunktet. Da de to regelsettene imidlertid ofte supplerer hverandre, blir passivitetsreglene også nevnt til en viss utstrekning under behandlingen av foreldesspørsmålet.

1.4 Sentrale begreper

Jeg vil i det følgende avklare sentrale begreper som er relevante for når et vederlagskrav faller bort etter opphør av et samboerforhold. For ordens skyld bør det først nevnes at det er utelukkende foreldelse etter foreldelsesloven som legges til grunn. At et krav «foreldes» jf. foreldelsesloven § 1 nr. 1 må i hovedsak forstås ut i fra fristens lengde, utgangspunkt og virkning.¹²

Det kan også presiseres at der det omtales «krav» uten videre spesifikasjoner, siktes det til krav av typen vederlagskrav. «Bortfallsregler» brukes som en samlebetegnelse for foreldelse og de ulovfestede passivitetsreglene, og foreldelsesfristens «utgangspunkt» sikter til tidspunktet når fristen begynner å løpe jf. foreldelsesloven § 3 nr. 1.

Begrepet *samboerforhold* har ikke noen generell juridisk legaldefinisjon. I lovverket brukes begrepet i en rekke ulike lover, uten at lovgiver har samlet begrepet under én felles definisjon.¹³ En mye anvendt definisjon finnes i arveloven. Bestemmelsen sier at «med sambuar-skap i lova her reknar ein at to personar over 18 år, som korkje er gift, registrert partner eller sambuar med andre, lever saman i eit ekteskapsliknande forhold».¹⁴ Bestemmelsen sier videre at det fortsatt kan anses som samboerforhold dersom partene for en stund bor fra hverandre på grunn av utdanning, arbeid, sykdom, opphold på institusjon, eller andre lignende omstendigheter. Denne definisjonen vil legges til grunn i det videre. Nærmere problematisering av ulike typetilfeller for hva som kan anses som samboerforhold, vil ikke behandles her. Det er de ek-

¹² Jf. foreldelsesloven §§ 2,3 og 24

¹³ Bla. arveloven § 28 a, barneloven § 4 tredje ledd, folketrygdloven § 1-5, tvisteloven § 22-8 første ledd, straffeprosessloven § 122, hustandsfelleskapsloven § 1

¹⁴ Jf. arveloven § 28 a

teskapslignende samboerforholdene oppgaven søker å ta for seg. Ekteskapslignende må forstås som at partene lever på felles bosted i et stabilt parforhold med felles husholdning.¹⁵ Avgjørende momenter som har innvirkning på selve *opphøret av et ekteskapslignende samboerskap*, vil imidlertid bli nærmere behandlet i kapittel 4 om drøftelsen av hva som må til for at det rettslig sett foreligger et brudd.

Begrepet *vederlagskrav* har ikke et generelt fastnet innhold i lovgivningen, rettspraksis eller juridisk teori.¹⁶ Det kan som nevnt innledningsvis kreves vederlag mellom samboere på ulike grunnlag. Det kan kreves vederlag blant annet ved ugyldighet jf. avtaleloven §§ 36 og 33 dersom det som rammes av ugyldigheten ikke kan restitueres, ulovfestede regler om erstatning der for eksempel en av partene urettmessig har disponert over den andres midler, ulovfestede regler om bristende forutsetninger, eller vederlag kan følge av avtale mellom partene.¹⁷ Det kan ellers nevnes at det er uttalt i Høyesterett at vederlagskrav etter lov om hendelege eiendomshøve ikke er egnet til å regulere forholdet mellom samboere.¹⁸ Innholdet i begrepet vederlagskrav som legges til grunn her er imidlertid et krav om vederlag som kompensasjon for en økonomisk berikelse eller besparelse, som en av partene i et samboerforhold har tilgodesett den andre med gjennom samlivet.¹⁹ Vederlagskravet vil også omtales i det videre som berikelseskrav som «i korte trekk går ut på at en person må avlegge en berikelse han har oppnådd, til en annen, da berikelsen – i en eller annen forstand – har skjedd på den annens bekostning».²⁰

Ved *bortfall av krav* som det siktes til i problemstillingen, menes det her at man ikke kan kreve den andre part etter kravets innhold. Et krav som er foreldet kan imidlertid til en viss utstrekning motregnes av den andre part.²¹ Man kan i følge juridisk teori ved foreldelse også

¹⁵ Ot.prp.nr.73 (2007-2008) s. 22 og 46

¹⁶ Monsen (2007) s. 46

¹⁷ Strøm Bull (1992) s. 102

¹⁸ Jf. Rt. 1984 s. 497

¹⁹ Jf. Rt. 1984 s. 497 og Rt. 2010 s. 1089

²⁰ Kjørven, Bruserud, Holdø, Lervåg m.fl. (2011) s. 112 Se også Monsen (2007) s. 56 som benytter begrepet berikelseskrav som et samlebegrep for vederlagskrav og vinningsavståelses krav. «Betegnelsen berikelseskrav omfatter etter Hagstrøms terminologi alle andre obligasjonsrettslige krav som ikke kan hjemles i avtale eller erstatningsrettslige regler og som utmåles på basis av debtors formuesstilling» Monsen (2005) s. 163 se Hagstrøm (2011) s. 681-689 om berikelseskrav.

²¹ Jf. foreldelsesloven § 26. Se Skag (2011) s. 558-563 Ved bortfall av krav på grunnlag av ulovfestede regler om passivitet kan hensynene stille seg noe annerledes. Skag argumenterer for at det ikke burde åpnes for motregning av krav som har falt bort på grunnlag av ulovfestet passivitet på et generelt grunnlag, men at det bør være en konkret vurdering i hver enkelt sak.

holde tilbake egen ytelse og få dekning for kravet dersom kravet er sikret med pant.²² Kravet faller altså ikke bort fullt ut i den forstand, men retten til å få oppfyllelse av kravet er det som er gjenstand for bortfall.²³ Det er en viss diskusjon i juridisk teori hvorvidt foreldelsesreglene kan anses prosessuelle eller materielle, dette er imidlertid ikke en diskusjon som vil videre tas opp her.²⁴

1.5 Relevante hensyn

1.5.1 Innledning

Formålet med fremstillingen er å se hvilke hensyn som gjør seg gjeldende ved foreldelse og passivitet etter opphør av et samboerforhold. Det vil bli vurdert i hvilke grad reglene om friststart og passivitetsvirkninger evner å ivareta disse hensynene. Det tas forbehold om at noen av hensynene i fremstillingen kan variere i styrke avhengig av om samlivet opphører ved død eller ved at partene går fra hverandre.

Reglene og deres praktiske anvendelse beror på en rekke interesseavveininger av motstridende hensyn. Interessene til den samboer som har et utestående krav, står opp mot hensynet til den samboer som potensielt må innfri kravet. Hensynene bak reglene om foreldelse er ikke beskrevet i forarbeidene til dagens foreldelseslov. Man kan imidlertid finne begrunnelsen bak reglene i forarbeidene til foreldelsesloven av 1896.²⁵ Ved ulovfestet passivitet er det antatt at de samme interessene som er beskyttet av de lovfestede reglene vil kunne være beskyttelsesverdige.²⁶ I visse tilfeller kan det imidlertid tenkes at hensynene må nyanseres noe.

Hovedforskjellen mellom interesseavveiningen for de lovfestede og ulovfestede reglene er at for de lovfestede foreldelsesreglene er interesseavveiningen som utgangspunkt allerede foretatt av lovgiver ved utforming av loven. Interesseavveiningen for de ulovfestede reglene om passivitet må på imidlertid foretas ved rettslig skjønn. Domstolene i sin rettsanvendelse ved de ulovfestede reglene kan dermed stå friere til å benytte seg av reelle hensyn som spesielt

²² Pant jf. fl. § 27 nr. 3 se Hagstrøm (2011) s. 766-767 og Skag (2012) s. 34-35. Skag anfører at dette imidlertid også stiller seg noe annerledes for ulovfestet passivitet se Skag (2011) s. 555-558

²³ Kravet faller bort jf. fl. § 24

²⁴ Bergsåker (2011) bla. s. 365-366

²⁵ Skag (2012) s. 112. Forarbeider og juridisk litteratur fra den tidligere foreldelsesloven av 1896 anses å være relevant da den nye loven av 1979 i hovedsak videreførte den tidligere rettsstilstanden.

²⁶ Asland (2009) s. 73

kan være viktige på familierettens område. Det kan virke som lovgiver ikke har tatt sikte på slike fordringer på familierettens område som allikevel foreldes, da det uttrykkelig står i forarbeidene at fordringer på familierettens område ikke skal foreldes etter foreldelsesloven.²⁷ Det kan da være problematisk at interesseavveiningen mellom partene allerede ble gjort ved utformingen av loven gjerne uten tanke på slike krav.

1.5.2 Hensynet til avvikling av gjeldsforhold

Hensynet til å stimulere normal avvikling av gjeldsforhold innen rimelig tid er et av hovedhensynene bak foreldelsesinstituttet.²⁸ Både partene og samfunnet er tjent med en normal avvikling av gjeldsforhold. Ved samlivsbrudd er det ofte viktig for partene å kunne avvikle gjeldsforholdet, og derved skånes for den påkjenning det er å ha utestående gjeld mot en part som man kan stå i et konfliktfylt forhold til. Foreldelsesfristen ivaretar dette hensynet ved å sette en konkret frist for når gjeldsforholdet må være avviklet. Dette kan stimulere partene til ikke å la eventuelle økonomiske konflikter dra ut i lengre tid. Å leve med usikkerhet rundt økonomiske krav i minst tre år, kan imidlertid bidra til en unødvendig lang og tyngende prosess. Vederlagskrav etter opphør av et samboerforhold kan resultere i økonomiske ringvirkninger både med hensyn til bosted og andre forhold av betydning for stabiliteten i en husholdning. Dersom man skal legge til grunn at fristen begynner å løpe ved bruddet, verner ikke reglene mot uforutsette krav i en særlig sårbar periode ved at foreldelsen inntreffer først etter tre år. Kreditors interesser og mulighet til å få avklart sitt krav i en slik prosess blir dermed prioritert over hensynet til debtors mulighet for å innrette seg etter et brudd i en sårbar periode. Dersom det er pågående uoverensstemmelser kan tre år etter bruddet i visse tilfeller allikevel ikke være lang tid til å ivareta kreditors mulighet til å få avklart sitt krav. Det kan også ta tid å få mobilisert krefter til å fremme krav mot den andre.

1.5.3 Oppfordringshensyn

Oppfordringshensynet går ut på at reglene om foreldelse bidrar til å oppfordre fordringshaveren til å kreve oppfyllelse innen tre år.²⁹ Dette gjør seg spesielt gjeldende for de ulovfestede reglene om passivitet, der nettopp oppfordring til å kreve oppfyllelse, er et viktig moment ved

²⁷ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 51 og 58.

²⁸ Røed (2004) s. 47

²⁹ Røed (2004) s. 47

vurderingen av passivitetshensyn. De ulovfestede passivitetsreglene får virkning først og fremst i de tilfellene der kreditor ikke fremmer sitt krav, til tross for at han har hatt en særlig oppfordring til å reagere.³⁰ Passivitetsreglene kan sies å ivareta hensynet til debitor på en supplerende måte, da de kan få virkning allerede før tre år er gått. I tilfeller hvor den andre samboeren som mener seg berettiget, kan sies å ha hatt en oppfordring til å fremme sitt vederlagskrav under en eventuell tidligere fordeling av verdier, kan dette være et viktig moment i passivitetsvurderingen.

1.5.4 Hensynet til forutberegnelighet

I Høyesterettsdommen Rt. 1999 s. 1755 uttaler Høyesterett seg spesielt om hensynet til forutberegnelighet på foreldelseslovens område. «Det er vesentlig at foreldelsesloven gir klare og forutsigbare løsninger». Ut i fra ordbruken «vesentlig» kan man forstå tyngden Høyesterett tillegger dette hensynet. Etter tre år fra friststart skal samboerne være innforstått med at de ikke kan bli krevd eller kreve den andre part for eventuelle krav, og forutberegne sin rettsstilling og økonomi deretter. Forutberegnelighet er viktig da bortfall av et krav kan virke særlig inngripende på en part som ikke har regnet med å tape sin fordring. Hensynet til forutberegnelighet skal være ivaretatt av foreldelsesreglene ved at foreldelsesfristens utgangspunkt skal være objektivt bestemt. Lovteksten i foreldelsesloven § 3 nr. 1 blir imidlertid uklar i møte med fakta med hensyn til når kravet tidligst kan kreves mellom samboere som problematiseres i kapittel 4. Det råder i tillegg ulike oppfatninger av reglenes anvendelse i juridisk litteratur. Å forutberegne sin rettsstilling som samboer er i utgangspunktet allerede utfordrende. Foreldelseslovens anvendelse etter opphør av samboerskap bidrar til dette. Hensynet til forutberegnelighet kan ikke sies å være spesielt ivaretatt ved foreldelseslovens anvendelse i denne sak. Ved de ulovfestede reglene om passivitet kan man på én måte si at hensynet til forutberegnelighet er i enda mindre grad ivaretatt, da det ikke foreligger et klart objektivt festet tidspunkt, som ved foreldelsesreglenes tre år partene kan forholde seg til. På den annen side kan man hevde at forutberegnelighetshensynet allikevel er ivaretatt ved at der debitor med god grunn har innrettet seg og kreditor har kjennskap til dette uten å gripe inn, skal den andre samboer kunne ha berettigede forventninger om at kravet ikke vil fremmes eller eksisterer. Debitor skal da kunne forutberegne sin stilling deretter.

³⁰ Skag (2011) s. 552-553

1.5.5 Innrettelseshensynet

Dersom kravet eksisterer i lang tid uten å bli innfridd, innretter ofte den ene samboer seg til at det ikke eksisterer noe krav. Foreldelse inntreffer imidlertid uavhengig av om debitors innrettelse er beskyttelsesverdig eller ikke.³¹ Det at en samboer har innrettet seg har dermed ikke innvirkning på foreldelsesreglene annet enn at man kan innrette seg til at kravet er falt bort tre år etter friststart. Innrettelseshensynet kan imidlertid sies ivaretatt av foreldelsesreglene ved at den forpliktete samboer skal kunne innrette seg når kravet er falt bort etter tre år. Innrettelseshensynet er et viktig hensyn etter ulovfestede regler om passivitet. Selv om det er omdiskutert i litteraturen når ulovfestede passivitetsregler kan få anvendelse på familieretten, er innrettelseshensynet det hensynet som står sentralt for en slik eventuell anvendelse. Dersom skyldnerens innrettelse er stor nok «bør en likevel også ved nære relasjoner kunne forvente aktivitet fra kreditor».³²

1.5.6 Bevishensyn

Dersom det går lang tid fra kravet oppstår til det blir betalt kan det være vanskelig å slå fast omstendighetene rundt kravet. Hukommelsen kan svikte, vitner kan gå bort, og kvitteringer kan forsvinne. I forhold til et vederlagskrav basert på berikelse eller besparelse i gjennom et helt samliv, kan bevisene allerede i utgangspunktet stå i en utsatt posisjon. Det kan være oppussing, forbruksutgifter og andre ting der dokumentasjonen, tidsforløpet til tross, ofte kan være manglende allerede fra stiftelsestidspunktet. Det at man skal slippe å ta vare på bevis etter en tre års periode vil derfor i mange tilfeller allikevel ikke utgjøre store forskjeller, men man kan heller ikke utelukke at det kan ha større betydning i andre tilfeller. Dersom foreldelsesfristen starter å løpe ved bruddet vil bevis kunne være tapt der tidsforløpet igjennom et helt samliv kan være langt. Bevishensynet er imidlertid i følge Holmboe ikke et av de tyngste hensynene bak foreldelsesreglene.³³

³¹ Skag (2012) s. 50

³² Skag (2011) s. 547

³³ Holmboe (1946) s. 18

1.5.7 Andre hensyn

Foreldelsesreglene kan i sin praktiske anvendelse møte på andre hensyn som burde ivaretas men som etter reglene i foreldelsesloven § 3 nr. 1 i utgangspunktet ikke vil få betydning. I et samlivsbrudd mellom samboere kan familierettslige hensyn som for eksempel hensynet til barnets beste gjøre seg gjeldene. Hensynet til den svakere økonomiske part i forholdet kan også være viktig. Foreldelsesfristens utgangspunkt skal som nevnt være objektivt bestemt, og kan i utgangspunktet heller ikke tillegge disse hensyn vekt.³⁴ De ulovfestede reglene kan i større grad ivareta andre hensyn som momenter i vurderingen, og slik ta hensyn til at man beveger seg på familierettens område. Det er imidlertid et paradoks at det regelsettet som best kan hensynta forholdet til familieretten, samtidig kan virke prosesskapende da reglene i større grad er skjønnsmessige og oftere må avklares ved domstolsbehandling.

³⁴ I vurderingen av eventuelle tilleggsfrister etter fl. § 10 åpnes det dog i større grad for subjektive momenter. Tilleggsfrist blir behandlet nærmere i kapittel 4.5

2 Anvendelsesområde

2.1 Skillet mellom familierettslige og ikke-familierettslige krav

Formålet med kapittelet er å undersøke om skillet mellom familierettslige, og ikke-familierettslige krav ved foreldelseslovens anvendelsesområde, kan ha betydning for når et vederlagskrav faller bort etter opphør av et samboerskap

Regelen om foreldelseslovens anvendelsesområde finner man i § 1 nr. 1. Ordlyden lyder som følger: «Fordring på penger eller andre ytelser foreldes etter reglene i denne lov når ikke annet er lovbestemt».

Det finnes ikke andre lovreguleringer om foreldelse på samboerrettens område. Foreldelsesloven vil derfor som utgangspunkt komme til anvendelse.

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «fordring» kan i vid forstand forstås som at man har et krav mot en annen person. Begrepet «fordring» kan naturlig forstås til å omhandle også ikke-pengekravrettslige krav jf. ordlyden «fordring på penger eller andre ytelser». Det fremgår av forarbeidene at grensene for hva begrepet fordring dekker må trekkes av rettspraksis i de ulike tilfellene, da bestemmelsen ikke gir nærmere forklaring.³⁵ Oppgavens tema er imidlertid avgrenset til å omhandle «fordring på penger», som er direkte omsluttet av ordlyden. Rekkevidden for anvendelsesområdet i tilfellet for vederlagskrav etter opphør av samboerskap skulle dermed i utgangspunktet ikke være omtvistet her.

Anvendelsesområdet kan imidlertid fremstå uklart da det fremgår uttrykkelig av forarbeidene at familierettslige forhold som utgangspunkt ikke er gjenstand for foreldelse.³⁶ I følge juridisk teori har dette skillet mellom formueretten og familieretten bidratt til mer forvirring enn avklaring de senere årene da skillet i flere tilfeller kan synes tilfeldig.³⁷

³⁵ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 50

³⁶ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 51 og 58

³⁷ Strøm Bull (1993) s. 300 «Skillet synes for eksempel nok så tilfeldig når gaver mellom ektefeller er blitt betraktet som formuerettslige, mens avtaler om formuesordningen og skifteavtaler er blitt ansett som familierettslige».

Da lovteksten på den ene siden sier at fordringer på penger skal foreldes, og forarbeidene på den andre siden uttaler at krav på familierettens område ikke skal foreldes, kan dette i utgangspunktet tydet på motstrid mellom rettskildedefaktorene. For å harmonere rettskildene vil man da ha to valg. Enten må man tolke bestemmelsen i § 1 nr. 1. innskrenkende, til å ikke gjelde vederlagskrav mellom samboere fordi det er på familierettens område. Eller å skille mellom familierettslige krav og selve formuesforholdet mellom samboerne, og dermed ikke anse vederlagskrav mellom samboere som et familierettslig krav i foreldelseslovens forstand.

Å tolke bestemmelsen i § 1 nr. 1. innskrenkende til å ikke gjelde vederlagskrav vil imidlertid by på problemer da ordlyden «fordring på penger» er såpass klar. Det er heller ikke spesielt kontroversielt at foreldelseslovens anvendelsesområde omfatter vederlagskrav mellom samboere. Krav mellom samboere har tradisjonelt ikke blitt ansett som familierettslige krav, og både rettspraksis og juridisk litteratur legger til grunn en slik forståelse.³⁸ Det følger også som sagt av forarbeidene at nettopp denne grensdragningen for hva som er gjenstand for foreldelse må avgjøres av rettspraksis.³⁹ At formuesforholdet mellom samboerne anses som formuerettslig kan også finne støtte i at avtaleloven som bare gjelder på formueretten, også får anvendelse på avtaler om det økonomiske oppgjøret mellom samboere.⁴⁰

2.2 Anvendelsesområdets betydning for når et krav går tapt

Spørsmålet blir videre på hvilke måter foreldelseslovens anvendelsesområde kan ha betydning for spørsmålet om når et krav går tapt. Spørsmålet gjør seg gjeldende da forarbeidene uttaler at man må skille mellom fordringen og rettsgrunnlaget som fordringen springer ut i fra.⁴¹ Det vil i det følgende behandles to underliggende forhold som ikke foreldes, for å se om foreldelseslovens anvendelsesområde i de aktuelle tilfellene kan ha betydning for når et krav faller bort etter opphør av et samboerskap.

³⁸ Rettspraksis om foreldelse av div. økonomiske krav mellom samboere finner man i bla. Rt. 2000 s. 1089, LB-2013-18399, LA-2008-125664, LB-2006-132418, LG-2006-173792, LB-2006-73217 (Saken ble anket til høyesterett Rt. 2008 s. 627 men kun i forhold til tidspunktet for verdsettelsen av boligen, ikke for foreldesspørsmålet), LB-1999-127, LB-1995-798, TNOHO-2010-32570, RG-1996-181. For ektefeller se bla. LF-1995-753, LF-1994-94, RG-1973-634 og RG 1986 s.782. For juridisk litteratur se Røed (2004) s. 111

³⁹ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 50

⁴⁰ Jf. avtaleloven § 41. Se bla. Rt. 2011 s. 1168

⁴¹ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 58 En rett til å få rådighet over fast eiendom kan imidlertid være gjenstand for foreldelse se Røed (2004) s. 102-104 men dette er ikke like aktuelt her

For det *første* er det antatt i juridisk teori at retten til skifte ikke er gjenstand for foreldelse da dette anses som et familierettslig krav. Samboere har som utgangspunkt egentlig ikke et økonomisk fellesskap å skifte, men de må antas å ha en ulovfestet rett til en fordeling av sammenblandede verdier. At et krav om skifte ikke foreldes etter foreldelsesloven vil da være en presiserende tolkning av ordlyden «andre ytelser».⁴² Et krav om skifte kan dermed fremmes etter mange år så lenge ikke kravet til skifte er tapt ved ulovfestede passivitetsvirkninger. Et eksempel på dette så vi i Rt. 2004 s. 41 der mannen fortsatt hadde sitt krav om skifte i behold etter 16 år. Krav som springer ut av et eventuelt skifte vil da tidligst ha rett til å kreve oppfyllelse fra tidspunktet ved skiftet, og foreldelsesfristen begynner først å løpe på dette tidspunkt.⁴³ Det avgjørende spørsmålet i tilfellet for berikelseskrav blir da når et slikt krav oppstår. Den juridiske diskusjonen går imidlertid i hovedsak ut på om kravet oppstår ved bruddet mellom partene eller på et tidligere tidspunkt.⁴⁴ At et berikelseskrav skulle springe ut av selve oppgjøret mellom partene finnes det dermed lite hold for. Foreldelseslovens anvendelsesområde vil i dette tilfellet dermed ikke ha betydning for når et berikelseskrav går tapt, da skiftet ikke kan sies å være det underliggende rettsforholdet til et berikelseskrav mellom samboere.

For det *andre* kan det skape uklarhet da tinglige fordringer heller ikke foreldes etter foreldelsesloven.⁴⁵ I mange tilfeller påstår den ene samboer at det foreligger sameie i partenes felles bolig. Et eventuelt sameie kan da utløse et vederlagskrav. Dette vederlagskravet vil da imidlertid *ikke* være et vederlagskrav på alminnelige berikelses og restitusjonsprinsipp, men et vederlagskrav som springer ut fra eiendomsrettsforholdet. Dette avledede kravet vil da være gjenstand for foreldelse, og spørsmålet om når foreldelsesfristen begynner å løpe beror da på når sameiet oppstod og når vederlaget for dette tidligst hadde rett på oppfyllelse. Dette vil uansett ikke ha betydning for tilfellet for de ulovfestede berikelseskravene da berikelseskrav ikke springer ut fra et underliggende tinglig rettsforhold. Vederlagskrav på alminnelige ulovfestede berikelses- og restitusjonsprinsipper og rimelighetsbetraktninger vil i slike saker normalt anføres subsidiært. At et berikelseskrav kan stamme fra utlegg ved fast eiendom vil ikke si at det har et tingsrettslig underliggende rettsgrunnlag. Sondringen mellom foreldelseslovens anvendelsesområde vil dermed i dette tilfellet heller ikke ha betydning for når et berikelseskrav går tapt etter opphør av et samboerskap.

⁴² Jf. fl. § 1 nr. 1

⁴³ Jf. fl. § 3 nr. 1

⁴⁴ Diskusjonen behandles i sin helhet i kapittel 4 ved tolkningen av fl. § 3 nr. 1

⁴⁵ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 51

3 Gjenstanden for foreldelse

3.1 Vederlagskrav etter opphør av samboerforhold

Gjenstanden for foreldelse er som sagt fordringer på penger og andre ytelser, herunder vederlagskrav. Kravets grunnlag har betydning da tidspunktet for når fristen begynner å løpe beror på en tolkning av rettsgrunnlaget.⁴⁶

Når et samboerforhold opphører er hovedregelen at partene går hver til sitt med sin formue og sin gjeld. Et vederlagskrav er et unntak fra dette utgangspunktet, og kan dermed komme overraskende på partene. I noen tilfeller kan det være en ubalanse i hvor mye partene sitter igjen med etter forholdet, i kontrast til hvor mye de har bidratt med. Det kan da bli tale om vederlagskrav på ulovfestet grunnlag for å kompensere for denne ubalansen. Ubalansen kunne tenkes til en viss grad unngått med en samboerkontrakt. Regulering av formuesforholdet i kontrakt mellom samboere, er imidlertid ofte lite utbredt i de tilfeller med størst behov for intern regulering. Berikelse skjer også i mange tilfeller gradvis eller indirekte. Til tross for en kontrakt, kan det også tenkes at ting utvikler seg annerledes enn det partene hadde forutsett.

Høyesterett åpnet for første gang i Rt. 1984 s. 497 for at samboere kunne kreve vederlagskrav på ulovfestet grunnlag etter oppløsningen av et samboerforhold. Det ble uttalt følgende: «Etter mitt syn må det imidlertid ved oppløsning av samboerforhold være rom for vederlagskrav basert på alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og på rimelighetsbetraktninger». I denne saken ble det etter en konkret vurdering ikke tilkjent et slikt vederlagskrav. Det var imidlertid noe uklart hva slags rekkevidde uttalelsene var ment å ha.⁴⁷ Det stod også igjen en del åpne spørsmål rundt de eventuelle vilkårene for å bli tilkjent denne typen vederlag på ulovfestet grunnlag. Mange av de ubesvarte spørsmålene ble besvart da Høyesterett videreførte rettstilstanden i Rt. 2000 s. 1089 Stell og pleie-dommen der en kvinne ble tilkjent vederlag for omfattende pleie av sin samboer i hans siste leveår. Her ble det uttalt at berikelse og rimelighet er kumulative vilkår.⁴⁸

⁴⁶ Skag (2012) s. 111

⁴⁷ Sverdrup (2003) s. 249

⁴⁸ Sverdrup (2003) s. 250

Etter den tid har det blitt avsagt en rekke dommer om vederlagskrav etter opphør av samboerforhold. Rettstilstanden for selve utmålingen ble blant annet justert i to nyere Høyesterettsdommer i 2011.⁴⁹ Det kan synes at terskelen legges høyt for å tilkjenne vederlag og at beregningen for den økonomiske fordel er strammet inn.⁵⁰

Berikelse kan skje i ulike former. Eksempler som kan trekkes frem er direkte bidrag i form av kapitalinnskudd i for eksempel oppussing av den andres eiendom, indirekte bidrag som hus- og omsorgsarbeid eller besørgelse av løpende forbruksutgifter. Bidraget trenger ikke å resultere i en faktisk formuesforøkelse men kan være en besparelse i form av å forhindre en reduksjon av den berikedes formue.⁵¹ Berikelsesgrunnsetningen går som rettsregel ut på at «den som oppnår en økonomisk fordel ved en annens arbeid eller ved utnyttelse av en annens eiendom, har plikt til å restituere berikelsen dersom den fremstår som ubegrunnet».⁵² Fordelen vil være bestemmende for kravets maksimale størrelse.⁵³

En videre fremstilling og diskusjon av det overnevnte vil ikke behandles utover å peke på at tidspunktet for når «fordringshaveren tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» jf. foreldelsesloven § 3 nr. 1 beror på en tolkning av det overnevnte rettsgrunnlaget.

Det kan avslutningsvis bemerkes at grunnlaget for kravet ikke må forveksles med det underliggende rettsgrunnlaget som fordringen springer ut i fra. Dette er fordi rettsgrunnlaget for dringen springer ut i fra som nevnt ikke er avgjørende for vederlagskravets foreldelse.⁵⁴

⁴⁹ Rt. 2011 s. 1168 og Rt. 2011 s. 1176

⁵⁰ Sverdrup (2011) s. 324

⁵¹ Sverdrup (2003) s. 269

⁵² Sverdrup (2003) s.251

⁵³ Rt. 2000 s. 1089 Stell og pleie-dommen

⁵⁴ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 51

4 Foreldelsesfristens utgangspunkt

4.1 Innledning

Kapittel 4.3 vil behandle de *rettslige utfordringene* ved foreldelsesfristens utgangspunkt, mens kapittel 4.4 vil videre ta for seg de *praktiske utfordringene*. *Tilleggsfrister* vil bli behandlet i kapittel 4.5. Kapitlets formål er å gi svar på når et krav går tapt etter opphør av et samboerforhold i henhold til de alminnelige reglene i foreldelsesloven § 3 nr. 1. Innledningsvis vil det fremmes noen årsaker for hvorfor foreldelse kan være spesielt problematisk etter opphør av et samboerforhold.

4.2 Hvorfor foreldelse kan være spesielt problematisk etter opphør av et samboerforhold

For det *første* stiller samboerskap seg særlig problematisk i møte med foreldelsesreglene i *mangel av lovgivning*. Ekteskapsloven § 75 oppsetter klare frister for når man kan fremme vederlagskrav etter berikelsesreglene i ekteskapsloven § 73. Dersom begge partene har fullstendig særeie må krav fremsettes innen ett år etter at ektefellene ble skilt. Der partene også har felleseie må kravet fremsettes før delingen er avsluttet. Da foreldelsesloven er deklaratorkisk vil spesialreglene i ekteskapsloven være bestemmende for ektefeller.⁵⁵ Ekteskapsloven fremsetter i tillegg en ytre frist for en eventuell revisjon som etter ekteskapsloven § 65 annet ledd er tre år regnet fra avtaletidspunktet. Fristen i ekteskapsloven § 65 har blitt antatt av rettspraksis som en materiell foreldelsesfrist mellom ektefeller.⁵⁶ Da samboerforhold ikke har tilsvarende regulering, stiller samlivsformen dårligere både med hensyn til forutberegnelighet for samboerne, og uten klare regler kan dette også være problematisk i forhold til prosessøkonomiske hensyn. At forutberegnelighet ved samboerskap kan være et problem er intet nytt, men dette er altså ett av områdene det kan være spesielt problematisk.

⁵⁵ Jf. fl. § 1 nr. 1.

⁵⁶ Av underrettspraksis vel og merke, se bla. RG 2008 860

For det *andre* vil det i tilfellet for samboere være særlig problematisk da det ofte ikke finnes klare *dokumenterbare bevis* for når foreldelsesfristen begynner å løpe. Dersom man skulle legge til grunn at fristen løper ved bruddet kan det være utfordrende å fastslå når det foreligger et brudd mellom samboerne. I tilfellet for krav etter opphør av ekteskap skaper skjæringspunktet for bruddet generelt mindre problemer.⁵⁷ Ved ekteskap har man utgangspunktet for separasjonsbevillingen som man kan falle tilbake på ved uenigheter. Bevisproblematikken for samboere gjør seg også gjeldende for spørsmålet om når forholdet må anses gjenopptatt.⁵⁸ Ved samlivsbrudd er det ofte at partene forsøker å gjenoppta samlivet til en viss grad, eller fortsetter deler av samlivet av hensyn til barna. Dersom partene ikke har et bevisst forhold til hvordan deres handlinger eventuelt kan virke på foreldelsesfristen i denne sammenheng, kan tap av et krav komme overraskende på.

4.3 Foreldelsesloven § 3 nr. 1 foreldelsesfristens utgangspunkt

Den alminnelige foreldelsesfrist starter å løpe på den dag fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» i følge lovens § 3 nr. 1. En samboer som har et utestående vederlagskrav på den andre part, eller ønsker å fremme et slikt krav vil som utgangspunkt tape sin rett til oppfyllelse tre år fra den aktuelle friststart jf. § 3 nr. 1 jf. § 2.

Spørsmålet blir *når* en samboer «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» jf. § 3 nr. 1 fra den andre part for et vederlagskrav på alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og på rimelighetsbetraktninger.⁵⁹

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» må forstås som det tidspunkt kreditor først har en rett til å kreve den andre part for betaling.

Ordlyden kan forstås på følgende ulike måter. For det *første* kan kravet tolkes som å ha et forfallstidspunkt. Forfallstidspunktet kan da forstås som enten tidspunktet for berikelsen eller som et betinget krav der bruddet utgjør forfallsdagen. Forfallstiden vil da bli tidspunktet for

⁵⁷ Unntakstilfellene er etter ekteskapsloven § 22 om skilsmisse uten forutgående separasjon der problematikken rundt fastlegging av bruddet også for ekteskap kan gjøre seg gjeldende. Dette behandles nærmere under kapittel 4.4 om når det foreligger et faktisk brudd. Det samme kan tenkes for verdifastsettelse vurderingen i el. § 60 a.

⁵⁸ Denne problematikken kan også være aktuell i separasjonstiden for ekteskap.

⁵⁹ Jf. Rt.1984 s. 497

når samboeren «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» og når fristen begynner å løpe. Et *annet* alternativ er å tolke kravet som at det forfaller ved påkrav. Man må da se bort i fra forfallstiden for denne type krav, fordi det selv er opp til kreditor å fremme påkrav. Da han teknisk sett kan holde fordringen i live i det uendelige ville det kunne undergrave foreldelsesinstituttet dersom fristen i disse tilfeller også begynte å løpe ved forfall. Foreldelsesfristen begynner i stedet her å løpe allerede fra stiftelsen av fordringen som da er tidspunktet for når samboeren «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse». Et *tredje* alternativ er å tolke kravet som at det forfaller ved påkrav, men at påkrav tidligst kan gjøres gjeldende ved opphør av forholdet. Bruddet vil da være tidspunktet når en samboer «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» og når fristen begynner sitt løp.

Ordlyden gir imidlertid ikke en klar forståelse for hva som naturlig må legges til grunn i tilfellet for vederlagskrav etter opphør av et samboerskap. Å tolke ordlyden i lys av rettsområdet gir dermed i utgangspunktet ingen nærmere føringer. Det vil i det videre søkes støtte i supplerende rettskilder for en presiserende tolkning.

Hvilket tidspunkt fristen begynner å løpe må da bero på en konkret tolkning av stiftelsesgrunnlaget for kravet og reglene som ellers gjelder for den type krav.⁶⁰

For å finne frem til når foreldelsesfristen begynner å løpe blir spørsmålene som må stilles; *når kravet oppstår, om det har en forfallstid, og på hvilket tidspunkt kravet tidligst kunne ha blitt krevet av den andre part.*

4.3.1 Når oppstår et berikelseskrav mellom samboere?

Stiftelsesgrunnlaget er her ubegrunnet berikelse som den ene samboer har beriket den andre med i løpet av samlivet. Spørsmålet er da på hvilket tidspunkt kravet oppstår? Dette fremstår ikke klart da man kan legge til grunn at kravet enten oppstår ved stiftelsen av bidraget, at kravet først oppstår når berikelsen inntreffer, eller at det ikke er noe krav å kreve før et eventuelt brudd mellom partene.

⁶⁰ Skag (2012) s. 31

Da kravet har rettsgrunnlag i ulovfestet rett er det ingen ordlyd i lovtekst eller forarbeider som kan bidra til avklaring av spørsmålet.

I de fire høyesterettsdommene som har behandlet berikelseskrav etter opphør av samboerskap har tidspunktet for når kravet oppstod ikke kommet på spissen.⁶¹ I Rt. 2000 s.1089 må det imidlertid forstås som at det ble anført at deler av kravet var foreldet allerede ved opphøret av samboerforholdet. Bidragsytelsen pågikk i denne saken over fem år før opphøret av samboerskapet, og det ble anført at dette måtte hensyntas ved utmålingen av kravet i henhold til foreldelsesreglene. Innsigelsen ble her ikke hørt og det ble derimot spesielt lagt vekt på at samboerens indirekte bidrag strakk seg over en lengre tidsperiode. At et berikelseskrav ikke er foreldet allerede ved opphøret av samboerskapet, utelukker på sin side ikke at stiftelsen av kravet kan ha skjedd på et tidligere tidspunkt. Om det først er ved opphøret av samboerskapet det kan være adgang til å fremme et slikt krav er imidlertid et annet spørsmål.

I en annen høyesterettsdom vel og merke ikke om foreldelse, men om renter, kom spørsmålet om når et berikelseskrav oppstod på spissen. I Rt. 1990 s. 1226 var spørsmålet om når et berikelseskrav etter datidens ektefellelov § 25 oppstod. Retten uttalte at «I forholdet mellom ektefellene oppstår kravet på de tidspunkter loven angir: Ved ekteskapets opphør og ved lovlig eller faktisk separasjon». Her legger retten altså vekt på at kravet forfaller etter lovens regler. For samboere finnes derimot ikke slike regler og det kan dermed ikke antas at saken nødvendigvis stiller seg likt. Dommen ble dessuten avsagt med dissens 3-2 der mindretallet mente at kravet måtte anses å forfalle på et senere tidspunkt i tilfellet for ektefellene.

Slik jeg oppfatter rettspraksis taler den verken for eller mot én spesiell løsning i spørsmålet om når et berikelseskrav oppstår mellom samboere da dette etter rettspraksis fremstår som uklart.

I juridisk teori er det i følge Sverdrup naturlig å forstå avgjørelsene i Rt. 1984 s. 497 og Rt. 2000 s. 1089 som at kravet først oppstår ved opphøret av samboerskapet.⁶² «Det er likevel ikke utelukket at vederlagskrav basert på alminnelige berikelses og restitusjonsprinsipper også kan reise under et samliv. Men det vil i så fall være krav som kan være foranlediget av andre

⁶¹ Rt. 1984 s. 497, Rt. 2000 s. 1089, Rt. 2011 s. 1168 og Rt. 2011 s.1176. Spørsmålet har heller ikke kommet på spissen i underrettspraksis der foreldelse var påberopt se bla. LA-2008-125664.

⁶² Sverdrup (2003) s. 255

forhold og gi grunnlag for andre overveielser enn de som gjør seg gjeldende i de saksforhold som omtales her.»⁶³ Sverdrup utelukker med andre ord ikke at berikelseskrav kan oppstå allerede under samlivet.

At kravet oppstår allerede ved bidraget til verdiøkningen fremholder Asland, som skriver at man kan tenke seg at kravet har oppstått under samlivet til tross for at det ikke har forfalt.⁶⁴ Strøm Bull argumenterer også, i anledning konkurs etter opphør av ekteskap, at berikelseskravet må anses å oppstå ved bidraget til berikelsen. Dette begrunner hun med at tilsvarende burde gjelde for berikelseskrav som for erstatningskrav, der kravet oppstår ved den ansvarsbetingende handling. Det kan forstås som at hun fremmer sitt standpunkt med grunnlag i rimelighetshensyn ved at det ville være urimelig om den andre part sine kreditorer skulle tjene på berikelsen som skyldes den andre part.⁶⁵ Et rimelighetshensyn som imidlertid ikke gjør seg gjeldende på samme måte i vårt tilfelle.

Å trekke generelle linjer mellom berikelseskrav og erstatningskrav gjør også Monsen, og det henvises til Rt. 1981 s. 1215 der Høyesterett presiserte at et krav for rimelig vederlag for bruken er et erstatningskrav.⁶⁶ En sammenligning av berikelseskrav og erstatningskrav er imidlertid kritisert av Kjørven m.fl. som blant annet fremholder at vederlagskrav og erstatningskrav har ulike vilkår og at det er å trekke det for langt å tillegge generelle karakteristikk lengre enn det er hold for.⁶⁷

Det som hovedsakelig er forskjellen mellom et berikelseskrav og et rent erstatningskrav er at det ikke er et vilkår å bevise et økonomisk tap for berikelseskrav. Denne ulikheten vil imidlertid ikke ha tilknytning til spørsmålet rundt tidspunktet for når kravet oppsto. Berikelseskrav burde derfor kunne sies å oppstå ved bidraget til berikelsen slik som erstatningskrav der kravet oppstår ved den ansvarsbetingende handling. Høyesterett uttalte i Rt. 2000 s. 1089 om berikelseskravet at «Dette gjelder ikke minst om samboeren tar permisjon fra arbeidet eller trer ut av arbeidslivet for å kunne gi ekstraordinær omsorg, stell og pleie. I slike tilfeller vil et vederlagskrav basert på tapte inntekter også å ha karakter av en form for erstatning.» Desto

⁶³ Sverdrup (2003) s. 255

⁶⁴ Asland (2009) s. 94

⁶⁵ Strøm Bull (1985) s. 519-520

⁶⁶ Monsen (2007) s. 528 vel og merke i tilknytning til spørsmål om *analogisk* anvendelse foreldelsesloven § 9 på berikelseskrav

⁶⁷ Kjørven, Bruserud, Holdø, Lervåg m.fl. (2011) s.166 også i tilknytning til foreldelsesloven § 9

sterkere erstatningsrettslig karakter berikelseskravet har, kan man dermed tenkes at argumentasjonen for at kravet oppstår ved bidraget til berikelsen styrkes. Det som ellers kan være problematisk med å se til erstatningsreglene i forhold til fristens utgangspunkt er imidlertid at erstatningskrav er underlagt særskilte regler etter foreldelsesloven § 9, der foreldelsesfristens utgangspunkt er underlagt en mer subjektiv vurdering enn for krav etter § 3 nr. 1. Det bør allikevel være en forskjell i å anføre analogisk anvendelse for regler om erstatning enn å se til momenter i løsningen av hvilket tidspunkt et beslektet krav først oppstår. I følge retten i Rt. 2013 s. 1560 ble det uttalt at vederlagskrav etter lov om hendelege eiendomshøve § 10, som også må kunne forstås som et berikelseskrav, forfaller allerede når «tilleggsverdien er tilført hovedtingen». Et krav kan selvsagt ikke forfalle før det er oppstått, og det må da forstås som at et slikt berikelseskrav som utgangspunkt oppstår på samme tidspunkt som det er stiftet.

Etter juridisk teori må momentene sammenholdt tale for at kravet kan oppstå også før bruddet nærmere bestemt ved stiftelsen av bidraget.

Vi har sett i det foregående at da kravet har rettsgrunnlag i ulovfestet rett er det ingen ordlyd eller forarbeider som kan bidra til avklaring av spørsmålet. Rettspraksis taler verken den ene eller den andre vei, mens juridisk litteratur taler for at kravet kan oppstå før bruddet. Det er dermed mest nærliggende å forstå berikelseskrav i tilfellet for samboere for å oppstå ved stiftelsen av bidraget.

Konklusjonen må være kravet må anses å oppstå er ved stiftelsen av bidraget.

4.3.2 Har berikelseskrav etter opphør av samboerskap en forfallstid?

For spørsmålet når en fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» jf. § 3 nr. 1 skiller foreldelseslovens forarbeider mellom krav der det kan utledes en bestemt forfallstid, og krav som forfaller ved påkrav.⁶⁸ Hovedregelen for foreldelsesfristens utgangspunkt er at fristen begynner å løpe ved kravets forfall.⁶⁹ Med forfall menes tidspunktet når debitor plikter å oppfylle fordringen. Dersom et bestemt forfallstidspunkt kan utledes legges tidspunktet til grunn for når fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» og fristen begynner

⁶⁸ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 114 og s. 52

⁶⁹ Bergsåker (1983) s. 177

da å løpe ved forfall.⁷⁰ Forfallstiden kan være uavhengig av tidspunktet for når kravet ble stiftet.⁷¹ Spørsmålet blir da om det kan utledes en forfallstid for et krav med rettsgrunnlag i alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og rimelighetsbetraktninger etter opphør av et samboerskap?

Da foreldelseslovens forarbeider ikke uttaler seg om berikelseskrav er lovforarbeidene her ikke presiserende. I rettspraksis kommer spørsmålet heller ikke på spissen.

Kjørven m.fl. fremholder at forfallstidspunktet for alminnelige berikelseskrav må forstås som tidspunktet hvor berikelsen må anses å inntre, uavhengig om omfanget av berikelsen ikke er avklart, og at det samme må forstås for vederlagskrav utenfor kontrakt der fristen starter å løpe når vederlaget er opptjent.⁷² Synspunktet begrunnes med henvisning til dansk rett, og det anføres at tilsvarende må gjelde etter norsk rett. Det kan da stilles spørsmål om berikelsen, som dermed vil være forfallstidspunktet, mellom samboere må anses å inntre på et visst tidspunkt under samlivet, om berikelsen opptjenes og inntreer gradvis i løpet av samlivet, eller om berikelsen først finner sted når samboerskapet opphører. Legger man berikelsestidspunktet til grunn som forfallsdag, er det ikke vanskelig å se at tidfestelsen av berikelsen kan by på praktiske komplikasjoner.

Dersom man skulle legge til grunn at berikelsen inntreer først ved bruddet, må dette være under forutsetningene at tapet først på dette tidspunktet blir realisert. Man kan på den andre side anføre at berikelsen faktisk opptjenes under samlivet mellom samboerne. Dette fordi et samboerskap som utgangspunkt ikke er en økonomisk eller juridisk enhet. Berikelseskrav er jo nettopp ofte substituttet for de tilfeller der det *ikke* foreligger opparbeidet sameie mellom samboerne. Verdioverføringen må da forstås som at den teknisk sett allerede finner sted under samlivet, og at realiseringen av tapet ikke nødvendigvis må sammenfalle med tidspunktet for verdioverføringen. Med andre ord kan det argumenteres for at det må skilles mellom selve berikelsen og realiseringen av berikelsen, og at tidspunktet for når samboer som debitor teknisk sett kunne ha vært forpliktet til å betale fordringen ikke nødvendigvis er den samme som

⁷⁰ Skag (2012) s. 112

⁷¹ Skag (2012) s. 94

⁷² Kjørven, Bruserud, Holdø, Lervåg m.fl. (2011) s. 112-113 Kjørven m.fl. skriver om berikelseskrav som følge av bla. rettsbrudd, men omtaler også berikelseskrav etter lov om hendelege eiendomshøve som også er berikelseskrav uten nødvendigvis rettsbrudd slik som i vårt tilfelle.

når han blir krevet den ved samlivets opphør. Dersom man skal legge til grunn at berikelsesoverføringen skjer under samlivet, blir spørsmålet videre om dette skjer gradvis eller på et spesielt tidspunkt. At tidspunktet for berikelsen imidlertid kan fremstå såpass uklar kan tale i mot at det kan utledes en spesiell forfallstid. Poenget med en forfallstid må forstås nettopp som at det skal være et objektivt holdepunkt for debitor for når han tidligst plikter å oppfylle fordringen. Det kan dermed tenkes at saken mellom samboere kan stille seg noe annerledes enn det Kjørven m.fl. fremholder om berikelseskrav på et generelt grunnlag.

Selv om juridisk litteratur isolert sett kan trekke i retning av at man kan utlede et forfallstidspunkt for berikelseskrav må det etter reelle hensyn til forutberegnelighet tale for at det ikke kan utledes en slik spesiell forfallsdag i dette tilfellet. At berikelseskrav i det hele tatt burde antas å ha en bestemt forfallstid i foreldelseslovens forstand slik som Kjørven m.fl. fremholder, kan det også stilles spørsmål ved da foreldelseslovens forarbeider omtaler en eventuell forfallstid som «avtalt».⁷³ Selv om forarbeidene også må forstås som å åpne for at forfall kan utledes av en bestemt fremtidig begivenhet,⁷⁴ som her ville være begivenheten av bruddet, vil dette også kunne medføre implikasjoner da et brudd kan være preget av subjektive opplevelser og ikke nødvendigvis egnet til å fastsette en spesiell dag som forfallstid. Det fremholdes også i juridisk teori at det er på tidspunktet som begivenheten først kunne ha blitt oppfylt – og ikke når betingelsen faktisk inntreder, at fristen begynner å løpe.⁷⁵ Dette gjelder for tilfellene der den betingede omstendigheten beror på kreditor. Da samboere begge er herre over hvorvidt de ønsker å fortsette forholdet, må det dermed forstås som at fristen da ville løpe fra tidspunktet forholdet *kunne* ha opphørt, noe som vil ha lite for seg om man søker etter å fastsette en faktisk forfallsdag. Det er dermed mer nærliggende å forstå kravet som et krav som forfaller ved påkrav.

Konklusjonen må bli at det kan ikke utledes en bestemt forfallstid for et krav med rettsgrunnlag i alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og rimelighetsbetraktninger etter opphør av et samboerskap.

⁷³ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 114 for diskusjonen om et forfall må være avtalt se Skag (2012) s. 119-120

⁷⁴ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 52

⁷⁵ Skag (2012) s. 147-148 tidspunktet er ellers omdiskutert i juridisk teori

4.3.3 Når har en samboer «tidligst rett til å kreve å få oppfyllelse» jf. § 3 nr. 1?

Det må dermed legges til grunn at berikelseskravet mellom samboere er av typen krav som forfaller ved påkrav. For krav som forfaller ved påkrav er det fordringshaver som selv kan bestemme når påkrav skal fremmes. Kravet vil da teknisk sett kunne «holdes i live» i uoverskuelig tid. Forarbeidene presiserer dermed at ved denne type krav begynner foreldelsesfristen å løpe ved den første dag fordringshaver har «rett til» å fremsette påkrav, som ofte vil være samme dag som fordringen er stiftet. Dette innebærer at et krav kan foreldes før det egentlig er forfalt.⁷⁶ En slik forståelse kan i utgangspunktet legges til grunn med støtte i ordlyden «rett til» etter foreldelsesloven § 3 nr. 1 sammenholdt med presiseringene i forarbeidene. Dersom kravet oppstår ved stiftelsen av bidraget kan foreldelsesfristen allerede begynne sitt løp under samlivet.

Spørsmålet blir om det i tilfellet for samboere allikevel må ses som at fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet?

Forarbeidene fremholder at dersom fordringshaveren har vært forhindret fra å gjøre kravet gjeldende eller ikke kjenner til sitt krav er dette etter foreldelsesloven § 3 nr. 1 uten betydning.⁷⁷ For krav som forfaller ved påkrav påpekes det i imidlertid i forarbeidene at det har vært en del innvendinger.

«Mot denne regel har det vært reist innvendinger, særlig når det gjelder avtalt kreditt på ubestemt tid. Ved lån uten bestemt forfallstid er det ofte begge parter forutsetning at lånet ikke skal avvikles eller sis opp på lang tid, med mindre endrete forhold inntreffer. Det kan da synes lite rimelig at den kreditor som respekterer denne forutsetning, skal risikere at hans fordring er foreldet når han går til oppsiing. Denne innvendingen ville vært særlig sterk dersom det skulle gjelde en 3 års foreldingfrist også for disse fordringer. En har derfor her foreslått en 10 års foreldingfrist (§ 5 nr. 2). Noen særregel om fristens utgangspunkt er derimot ikke foreslått for denne spesielle type fordringer.»⁷⁸

⁷⁶ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 52

⁷⁷ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 53

⁷⁸ Ot.prp.nr. 38 (1977-78) s. 114

Uttalelsene gjelder vel og merke lån, men det at lovgiver har gitt lengre foreldelsesfrister for slike fordringer som foreldes allerede fra stiftelsen, kan tale for at de bevisst har tatt stilling til et utvalg av hvilke fordringer dette skal gjelde. Uttalelsene kan også tyde på at lovgiver har gitt denne forlengede foreldelsesfristen for lån, nettopp fordi det ved slike betingede forhold, som for eksempel ved et brudd, ikke skal gjelde noen spesiell særregel for fristens utgangspunkt, og at fristen da i følge forarbeidene begynner å løpe ved stiftelsen. At lovgiver anerkjenner at det kan være særlig urimelig med en treårsfrist som løper allerede fra stiftelsen generelt, kan imidlertid styrke reelle hensyn på dette punkt. Forarbeidene fremholder videre at:

«nettopp fordi denne hovedregelen gjelder uavhengig av slike betingede forhold har lovgiver valgt å gi lengre frister for en del type krav der lovgiver har funnet det nødvendig. En er oppmerksom på at det i visse forhold kan være en stilltiende forutsetning om at gjelden ikke skal innkreves før en rimelig tid er gått, f. eks. ved foreldres finansiering av barns studier. Gjøres i motivene oppmerksom på at tidspunktet i § 3 refererer seg til den rettslige innkrevingsrett - hvor regelmessig vel slike uklare forutsetninger vil bli satt til side -, antas regelen å ville gi tilstrekkelig klarhet. Den formelle og reelle hovedregel etter lovforslaget skal være en foreldingsfrist på 3 år regnet fra den dag fordringshaveren kunne kreve oppfyllelse. Når en såpass kort foreldingsfrist skal være lovens hovedregel, vil det være behov for visse unntaksbestemmelser om lengre foreldingsfrister. Departementet foreslår regler om dette i §§ 4 til 6 og § 21.»⁷⁹

Det presiseres altså her at det er den rettslige innkrevingsrett som skal legges til grunn for tolkningen av når samboere «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» og at ulike forutsetninger og betingede forhold som for eksempel et brudd mellom partene i utgangspunktet ikke skal ha betydning for fristens alminnelige utgangspunkt etter foreldelsesloven § 3 nr. 1.

Uttalelsene i forarbeidene taler sammenholdt for at tidspunktet for når en samboer «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» er ved stiftelsen av fordringen. Forarbeidene taler følgelig ikke for at tilfellet for samboere allikevel må ses som at fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet.

⁷⁹ Ot.prp.nr.38 (1977-1978) s. 22-23

I rettspraksis ble det som nevnt i Rt. 2000 s. 1089 anført at deler av kravet var foreldet. Bidragsytelsen pågikk i denne saken over fem år før opphøret av samboerskapet, og det ble anført at dette måtte hensyntas ved utmålingen av kravet i henhold til foreldelsesreglene. Innsigelsen ble her ikke hørt og det ble derimot spesielt lagt vekt på at samboerens indirekte bidrag strakk seg over en lengre tidsperiode. Da alle de fem årene ble lagt vekt på av retten utelukker det i denne saken at foreldelsesfristen startet sitt løp allerede ved stiftelsen av bidraget, ei heller trolig ved den gradvise berikelsen. Det må dermed forstås som at tidspunktet som samboeren tidligst hadde «rett til å kreve å få oppfyllelse» i denne saken var ved samboerforholdets opphør. Det kan til tross for at retten ikke uttaler seg nærmere om foreldesspørsmålet ikke utelukkes at saken kan skape presedens for lignende type krav og saksforhold. I denne saken var det snakk om stell og pleie som utgjorde en indirekte berikelse over flere år. Kvinnen ble her tilkjent vederlag i den tidligere samboerens dødsbo. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om foreldelsesfristens utgangspunkt kan stille seg annerledes for berikelseskrav basert på direkte pengeinnskudd eller andre type bidrag, eller for tilfeller der samboerforholdet opphører ved at partene går fra hverandre, i motsetning til ved død. Andre saker kan stille seg annerledes spesielt basert på de sterke rimelighetsbetraktningene retten i denne saken la til grunn, og de spesielle omstendighetene forøvrig med mannens sterke behov for pleie og alkoholmisbruk. Det fremholdes i Rt. 2011 s. 1168 at selve tilkjenningen for berikelseskrav kan stille seg annerledes ved alminnelig brudd enn ved død. Det som imidlertid må påpekes ved dommen er at retten la vekt på partenes forutsetninger for tilkjenningen av kravet, der det hadde vært mannens ønske at kvinnen skulle arve ham. Det kan da ikke utelukkes at retten la vekt på samboernes forutsetninger også i forhold til spørsmålet om foreldelse.

En nyere dom avsagt av Høyesterett om tolkningen av foreldelsesfristens starttidspunkt er Rt. 2013 s. 1560. Dette var imidlertid ikke en sak om samboere, men mellom to søsken og et arveoppgjør, der foreldrene som var kårberettigede hadde bidratt til oppføring av en kårbolig på gården, etter at gården var overført til sønnen. Kravet var vederlag etter lov om hendelege eiendomshøve § 10, som ble påstått foreldet. Her tok retten utgangspunkt i at kravet forfalt «når tilleggsverdien er tilført hovedtingen» som i det tilfellet var da boligen stod ferdig oppført. Jeg forstår dommen dithen at det retten diskuterer ikke er om kravet har en bestemt forfallstid, ref. diskusjonen over, men at de stiller spørsmålet om når kravet tidligst kunne ha blitt gjort gjenstand for forfall, med andre ord hvilket tidspunkt fordringshaveren «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse». Jeg forstår det som at retten stiller spørsmål om i hvilken grad reelle hensyn kunne legges til grunn for et senere tidspunkt enn utgangspunktet for når kravet

tidligst kunne ha vært krevet. Retten kom til at kravet forfalt tidligst da moren som var siste gjenlevende som bodde i kårboligen flyttet ut, og gårdseieren som her var sønnen, fikk rådighet over boligen. Det var kun foreldrene som disponerte den omtvistede kårboligen inntil dette tidspunkt. Retten uttalte at «Lovreguleringen på de rettsfelt jeg har vist til, er etter mitt syn utslag av en naturlig presumpsjon for at et vederlagskrav under slike omstendigheter først kan anses forfalt når debitor for kravet får rådighet over den del av eiendommen som er tilført merverdien.» Uten andre holdepunkter for dette utgangspunktet la retten til grunn at det var tidspunktet berikelsen ble stilt til rådighet for kreditoren som måtte legges til grunn. Saken stiller seg i utgangspunktet en del annerledes da dette er snakk om to søsken og fakta står i en annen stilling enn det ville ha gjort mellom samboere. Det som imidlertid er den største forskjellen her, er at det må antas at berikelsen mellom samboere normalt blir stilt til rådighet for debitor allerede ved stiftelsen, nettopp fordi de lever i et samliv. Å skulle legge til grunn at rådighet må forstås som enerådighet vil vanskelig kunne stilles som et krav dersom det for eksempel gjelder bidrag i form av forbruksutgifter eller barnepass og husarbeid eller lignende. Dersom man skulle legge til grunn presumpsjonen at kravet tidligst kan kreves på tidspunktet samboeren får rådighet over berikelsen, trenger dette da ikke nødvendigvis å være etter bruddet. Retten uttaler imidlertid også at «så lenge kreditor selv er den som har nytte av påkostningen, forfaller ikke noe krav.» Dersom man kan legge dette til grunn mellom samboere taler det for at kravet tidligst kan kreves når samboeren ikke lengre har nytte av bidraget sitt, som blir tilfelle først ved et brudd. Det fremstår imidlertid uklart hvilke overføringsverdi denne dommen generelt kan ha på tilfellet for berikelseskrav på samboerrettens område.

Det må forstås som at rettspraksis i hovedsak taler for at berikelseskrav mellom samboere tidligst kan kreves ved opphøret av samboerskapet. En rekke underrettsdommer, vel og merke for en rekke ulike typer krav mellom samboere beskriver også at dette som utgangspunkt har vært lagt til grunn i praksis.⁸⁰ Hvilke vekt som må legges på de to nevnte høyesterettsdommene må bero på hvilke hensyn som gjør seg gjeldende og muligens også hvilke forhold berikelseskravet har grunnlag i. Det kan heller ikke utelukkes at partenes forutsetninger kan ha betydning for når fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse».

⁸⁰ En rekke underrettsdommer for krav på ulike grunnlag der foreldelsesfristen begynte å løpe først ved bruddet: LA-2008-125664, LB-2006-132418, LE-2002-602 (ble anket til Høyesterett men anken ble avvist), LB-1999-127, LB-1995-798. For ekteskap kan det stille seg noe annerledes se bla RG-1973-634 omstendighetene ble ansett som så spesielle at fristen først begynte å løpe på et senere tidspunkt enn bruddet. Dette er imidlertid underrettspraksis og må vektas deretter

Rettspraksis taler i hovedsak for at samboere «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet.

Spørsmålet blir så om reelle hensyn taler for at det i tilfellet for samboere allikevel må ses som at fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet?

Reelle hensyn kan her tale for at en urettmessig berikelse gjennom et langt samliv, ikke skulle kunne være foreldet allerede når samboerskapet opphører, og at kreditor slik lider rettstap. Dette kan spesielt tenkes i form av hensynet til den svakere part. Dersom for eksempel indirekte bidragsytere risikerer at sitt bidrag i hjemmet, gjerne når barna var små, måtte anses foreldet allerede under samlivet, vil den svakere økonomiske part ved et brudd bli stilt urimelig dårlig. Likestilling vil da også kunne være et viktig moment her. Dersom fristen må tolkes til å begynne sitt løp allerede under samlivet vil dette kunne undergrave de ulovfestede reglene på alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper og rimelighetsbetraktninger i deres praktiske anvendelse.

Et annet hensyn som kan tale for at samboere «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet er hensynet til at partene fortsatt lever i et samliv. Dette reelle hensyn kom til uttrykk i Rt. 1979 s. 1375 der det blant annet var spørsmål om vederlagskrav etter datidens ektefellelov § 25 om berikelse. Det ble her uttalt:

«Jeg antar at det i den foreliggende situasjon - under et bestående ekteskap - ikke kan stilles krav om mer vidtgående aktivitet. Det forelå på den tid vanskeligheter i ekteskapet, men hustruen var innstilt på at ektefellene burde fortsette samlivet. Det kan under slike omstendigheter ikke kreves at hustruen for å sikre sine rettigheter, må gå til det drastiske skritt å reise søksmål mot mannen.»

Uttalelsene må forstås som at hensynet til partenes samliv her gjorde at det ikke kunne kreves at den ene parten reiste krav mot ektemannen før etter bruddet. Saken dreide seg imidlertid ikke om foreldelse og hensyn til partenes samliv er heller ikke i utgangspunktet et hensyn i foreldelseslovens forstand. Men dersom foreldelsesloven skulle kreve at samboere måtte rette krav mot hverandre under et fortsatt samliv, er det ikke vanskelig å forstå at dette vil kunne ha problematiske konsekvenser for familielivet.

Også forutberegnelighetshensyn og prosessøkonomiske hensyn kan tale for at fristen først begynner å løpe ved bruddet. Dette vil trolig ofte være tidspunktet som lettest kan fastsettes av de ulike alternativene, og vil dermed kunne virke mindre prosessdrivende.

På den annen side kan reelle hensyn tale for at foreldelsesfristen burde begynne sitt løp allerede før bruddet. Gjeldsavklingshensynet taler for at krav blir gjort opp innen rimelig tid og er et av grunnhensynene bak foreldelsesloven. Dersom kravet først må anses å kunne kreves ved bruddet vil dette si at en samboer kan bli krevet for krav som knyttes til forhold langt bak i tid, noe som nettopp foreldelsesfristen søker å forhindre. Dersom man tenker seg at berikelsen har forhold i investeringer for eksempel i den annen parts bolig mange år bak i tid, kan de økonomiske forholdene ha endret seg, og det kan virke urimelig at den annen part kan stå i fare for å miste huset dersom det må kompenseres for berikelsen som ble gjort mange år tilbake.

Både bevis og rettssikkerhetshensyn taler også klart i mot at fristen må tolkes til å starte sitt løp først ved bruddet. Viktige bevis både for at kravet eksisterer eller for at det ikke eksisterer kan gjennom et langt samliv være tapt eller forringet. Dersom krav skal kunne tillates å fremmes først ved bruddet etter mange år, kan det være fare for at riktige avgjørelser ikke blir avsagt i mangel på bevisgrunnlag.

Reelle hensyn må forstås som å både kunne tale for og i mot at det i tilfellet for samboere allikevel må ses som at fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet.

I juridisk teori behandler Strøm Bull spørsmålet om når en samboer «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse». Hun skiver følgende i sin artikkel om vederlagskrav ovenfor ektefelle eller samboer:

«Hvor et vederlag er basert på prinsippet om ugrunnet berikelse kan vederlagskrav gjøres gjeldende også under samlivet. I så fall vil kravet lett være foreldet før samlivet er opphørt. Men ofte vil man kunne hevde at det ville være i strid med partenes forutsetninger om vederlag skulle kunne kreves mens samlivet besto; og i så fall kan ikke foreldelsesfristen begynne å løpe før samlivet er opphørt. Svært ofte kommer man heller ikke på tanken om at man kan kreve vederlag før i forbindelse med det

økonomiske oppgjøret etter et opphør av samlivet. I så fall vil foreldelsesloven § 10 kunne komme inn. I følge denne bestemmelsen utskytes foreldelsesfristen hvis man var uvitende om sitt krav. Ikke bare faktisk villfarelse, men også rettsvillfarelse kan gi fristutskyttelse etter § 10.⁸¹ Men vederlagskravet kan falle bort tidligere på grunn av passivitet hvis det f.eks. ikke gjøres gjeldende i forbindelse med det øvrige økonomiske oppgjøret etter et samlivsopphør».⁸²

Foruten at det *kan* tolkes å være i strid med partenes forutsetninger om vederlag skulle kunne kreves under samlivet, forstår jeg Strøm Bull som at grunnet en eventuell tilleggsfrist vil det ikke være avgjørende om fordringen tidligst kan gjøres gjeldende før eller etter bruddet. Mot dette synspunktet kan det imidlertid rettes innvendinger. Dersom en eventuell tilleggsfrist skulle gjelde også for rettsvillfarelse, vil det vanskeligere kunne bevises at rettsvillfarelse ikke foreligger. Rettsvillfarelse er i tillegg etter norsk rett i hovedsak ikke unnskyldelig. Dersom tilleggsfristen blir en generelt anvendbar regel for de fleste tilfeller kan den undergrave foreldelsesfristens utgangspunkt etter den alminnelige regelen i § 3 nr. 1, ved å kunne dra ut kravet i det lengste etter bruddet, da rettsvillfarelse ikke nødvendigvis vil måtte knyttes til et økonomisk oppgjør mellom partene. Regelen om tilleggsfrist er en rimelighetsventil for at en kreditor uvitende om sitt krav ikke skal lide rettstap. Men etter Strøm Bull sin argumentasjon vil bestemmelsen kunne ende opp som en kollektiv måte å manipulere foreldelsesfristens startpunkt. Passivitetsreglene vil her mulig kunne inntre som hun påpeker, men disse vil kunne inntre først og fremst i etterkant av et oppgjør ved at debitor har fått en berettiget forventning om at alle krav er gjort opp eller at ingen ytterligere krav vil bli reist. På denne måten vil passivitetsreglene ikke nødvendigvis være behjelpelig med at foreldelsesreglene ikke blir sterkt undergravet dersom man skulle legge til grunn Strøm Bull sin argumentasjon. At det foreligger ytre grenser for når slike krav kan reises for ektefeller kan imidlertid imøtekomme Strøm Bulls argumentasjon til en viss grad.⁸³ Tilsvarende kan ikke gjelde for samboere.

At et berikelseskrav vil kunne gjøres gjeldende under samlivet mellom samboere fremholder også Asland som skriver at «et krav som er grunnet på berikelse vil man kunne tenke seg at kan gjøres gjeldende også under samlivet, noe som innebærer at kravet vil kunne være forel-

⁸¹ Skag (2012) s. 117 fremholder imidlertid at rettsvillfarelse ikke er unnskyldelig, se imidlertid også Hagstrøm (2011) s. 775

⁸² Strøm Bull (1985) s. 558

⁸³ Jf. ekteskapsloven §§ 65 og 75

det før samlivsbruddet».⁸⁴ Men også han legger til grunn at det kan stride mot partenes forutsetninger å skulle kunne kreve et slikt krav før et eventuelt brudd.⁸⁵ I følge Sverdrup er det ikke utelukket at et berikelseskrav kan reises under et samliv.⁸⁶ Legger man dette til grunn vil fristen kunne begynne å løpe under samlivet. Kjørven m.fl. tar til orde for at partenes forutsetninger ikke kan utskyte foreldelsesfristens start.

«Så lenge det er opp til fordringshaver selv å bringe fordringen helt eller delvis til forfall, starter altså foreldelsesfristen sitt løp – uavhengig av fordringshaver kan ha god grunn til å ikke bringe fordringen til forfall. Typisk vil det i familieforhold kunne være gode grunner til å vente i mange år med å gjøre en fordring gjeldende. Det kan selvsagt komme som en overraskelse, når fordringshaveren år senere vil gjøre fordringen gjeldende – men finner ut at fordringen er foreldet»⁸⁷

Kjørven m.fl. fremhever at en del land har egne regler om suspensjon av foreldelsesfristen for krav mellom familiemedlemmer, og at en slik regel for eksempel er forholdsvis vanlig mellom ektefeller. Den norske foreldelsesloven har i følge Kjørven m.fl. ikke slike regler om tilleggsfrist eller suspensjon eller lignende for krav i familierelasjon,⁸⁸ og det må følgelig forstås som at uten slike spesialregler vil partenes forutsetninger ikke kunne innvirke fristens løp etter det som fremholdes av Kjørven m.fl.

Juridisk teori kan vanskelig anses for å tale for én spesiell forståelse av at det i tilfellet for samboere allikevel må ses som at fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet, da det råder ulike oppfatninger om denne sak.

Spørsmålet i det foregående har vært om det i tilfellet for samboere, til tross for utgangspunktet at krav som forfaller ved påkrav tidligst kan kreves ved stiftelsen, allikevel må ses som at fordringshaver «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» først ved bruddet.

⁸⁴ Asland (2009) s. 94

⁸⁵ Asland (2009) s. 94

⁸⁶ Sverdrup (2003) s. 255

⁸⁷ Kjørven, Bruserud, Holdø, Lervåg m.fl.(2011) s. 101

⁸⁸ Kjørven, Bruserud, Holdø, Lervåg m.fl.(2011) s. 102. Med unntak av fl. § 12 nr. 1 bokstav a for umyndige og deres verge, men det er ikke særlig relevant i vårt tilfelle.

De ulike rettskildene gir grunnlag for motstridende tolkninger. Dersom man legger til grunn at kravet oppstår ved bidraget til berikelsen, kan den naturlige forståelsen av ordlyden tale for at man har «rett til» å kreve oppfyllelse på det tidspunktet som gjeldsforholdet oppstår ved kravets stiftelse. Forarbeidene taler også for at kravet kan gjøres gjeldende allerede ved stiftelsen, mens rettspraksis taler for at kravet først kan gjøres gjeldende ved bruddet. Reelle hensyn kan tale for ulike løsninger som kan tenkes å gjøre seg gjeldende i ulik grad alt etter forholdene rundt kravet og om samboerforholdet har opphørt ved samlivsbrudd eller ved død. Det reelle hensyn til et bestående samliv fremstår imidlertid fremtredende. Juridisk teori gir ikke støtte for én spesiell tolkning da meningene er sprikende.

Det kan synes at de ulike måtene å forstå foreldelsesfristens utgangspunkt kan være valget mellom flere onder. Et viktig hensyn bak foreldelsesreglene er at de skal være så enkle å praktisere som mulig og gi et klart svar på om et krav er foreldet eller ikke.⁸⁹ Alle de ulike løsningene vil i stor grad gi tolkningen av foreldelsesloven § 3 nr. 1. en klar skjønnsmessig karakter.

Rettskildenes vekt

Spørsmålet blir hvilken grad man kan fravike ordlyden og forarbeidene slik de står i saken, grunnet det reelle hensyn om et bestående samliv.

Utgangspunktet er at det må en del til for å fravike ordlyden og forarbeidene sammenholdt. Ordlyden kan likevel ikke forstås presiserende nok her til å kunne utelukke andre forståelser og bør dermed ikke vektet like mye som en ellers klar lovtekst. At forarbeidene ikke uttaler seg spesielt om berikelseskrav eller krav mellom samboere, kan tale for at dens vekt heller ikke bør tillegges for stor tyngde. Forståelser av loven lagt til grunn i Høyesterett skal vanligvis tillegges stor vekt. At det kun foreligger én sak der foreldelse spørsmålet har vært behandlet mellom samboere for berikelseskrav, og spørsmålet der omhandlet indirekte bidrag, gjør at det er usikkert hvor lang rekkevidde dommen kan ha på andre type krav.⁹⁰ Flere dommer med ulik rettskildevekt som behandler spørsmål med en viss overføringsverdi, kan imidlertid også trekke i retning av at fristen burde forstås som å løpe først ved bruddet. Reelle hensyn blir som selvstendig rettslig argument viktigere i problemstillinger der kildene kan være sprikende, og det reelle hensynet til at man ikke bør kreve hverandre for penger under samlivet burde

⁸⁹ Bergsåker (1983) s. 176-177

⁹⁰ Rt. 2010 s. 1089

her dermed veie tungt. Innvendinger som imidlertid kan reises er hvor mye vekt som kan legges på reelle hensyn i tolkningen av et fristutgangspunkt som etter foreldelsesloven skal forstås som objektiv.

Tolkning i lys av lovens formål

Dersom rettskildene taler for ulike løsninger blir spørsmålet først og fremst hvilke tolkning som bør legges til grunn som best kan ivareta lovens formål.

Dersom man legger til grunn at kravet først kan kreves ved et brudd vil partene systematisk kunne utsettes for å bli krevet av gamle krav som gjerne kan være flere tiår bak i tid. Dette vil være problematisk ikke bare for gjeldsavviklingshensynet, men også i forhold til bevishensyn, innrettelseshensyn og trygghet for uventede krav. En slik løsning vil stride mot formålet med foreldelsesloven som må forstås som å avvikle gjeldsforhold innen rimelig tid. Hvor stor vekt lovens formål skal ha beror på om det finnes motargumenter som taler for en annen løsning. Formålet med berikelsesreglene på den andre side må imidlertid forstås som å gjenopprette en urimelig ubalanse mellom partene. Dersom fristen begynner å løpe ved stiftelsen vil den andre parten systematisk kunne utsettes for foreldelse, og de ulovfestede berikelsesreglene vil i stor grad kunne bli undergravet. Man har da to regelsett med ulike formål og reelle hensyn som står opp mot hverandre med til dels uforenelige rettsfølger. Man skulle tro at formålet til den lovfestede foreldelsesloven skulle veie tyngre enn det som må forstås som formålet bak de ulovfestede reglene om berikelse som ikke er gitt med grunnlag i samme demokratiske legitimitet. Til tross for dette legger rettspraksis til grunn at kravet tidligst kan kreves ved bruddet mellom partene. Denne praksisen kan ikke forstås som annet enn hvor tungtveiende retten ser på reelle hensyn til et bestående familieliv.

Prosessuelle utfordringer

At et av grunnvilkårene for de ulovfestede berikelseskravene er *rimelighet*, kan til en viss grad tenkes å imøtekomme foreldelseslovens formål om å avvikle gjeldsforhold innen rimelig tid. Det vil da bare være *rimelige* krav som skal kunne kreves ved et brudd etter mange år. Forutsetningen må imidlertid være at rimelighetsvurderingen må ta høyde for rimeligheten av kravet, og rimeligheten for tidspunktet det aktuelle kravet først kan kreves. Det kan da tenkes at rimelighetsvurderingene må ses i lys av hverandre. Selv om det kunne være rimelig å få tilkjent vederlag for et krav som ligger langt bak i tid basert på omstendighetene da, eller i sin helhet, er det ikke sikkert at det er den samme rimelighetsvurderingen *når* dette kravet skulle

kunne kreves. Selv om det er de samme fakta som foreligger vil reelle hensyn kunne gjøre seg gjeldende i ulik grad eller form, på ulike deler av tidsaksen retts teknisk sett.

Dette kan ha prosessuelle implikasjoner spesielt for denne type krav da tvisteloven § 16-1 annet ledd, tredje punktum, åpner for at retten kan dele opp behandlingen for å behandle foreldelsesspørsmålet særskilt. Det fremgår av tvistelovens forarbeider at særskilt avgjørelse av foreldelseinnsigelser er det mest praktiske eksempelet.⁹¹ Bestemmelsen er ment til å gi dommeren et middel til blant annet en mer effektiv behandling av komplekse saker,⁹² som her kan tenkes med en omfattende bevisføring fra økonomiske forhold igjennom et helt samliv. Der som retten kommer til at det foreligger foreldelse blir saken avsluttet.⁹³ Ved en slik behandling vil rimelighetsvurderingene ikke bli sett i sammenheng og kan utgjøre en prosessuell utfordring for en forsvarlig rettslig behandling av kravet.

Konklusjon

Nettopp fordi sterke reelle hensyn ofte kan gjøre seg gjeldende på familierettens område, blir det som egentlig er det pengekravrettslige utgangspunktet – at foreldelsesfristen løper fra stiftelsen for krav som forfaller ved påkrav – i praksis blir unntaket. At foreldelsesfristen begynner å løpe ved bruddet bør dermed ikke ses på som rettsregelen men snarere som en retningslinje.

Konklusjonen alle rettskildefaktorene sett i sammenheng, må bli at tidspunktet for når en samboer «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» jf. § 3 nr. 1 vil i hovedsak være ved bruddet. Det er imidlertid ikke gitt at hensynene stiller seg likt i alle tilfeller og det kan ikke utelukkes at partenes forutsetninger forøvrig kan få betydning for foreldelsesfristens start. Utgangspunktet vil imidlertid være at et krav faller bort tre år etter bruddet mellom partene jf. § 3 nr. 1.

⁹¹ Ot.prp.nr.51 (2004-2005) s. 421-422

⁹² Ot.prp.nr.51 (2004-2005) s. 421

⁹³ Ot.prp.nr.51 (2004-2005) s. 422

4.4 Opphør av samboerskap – når foreligger det et faktisk brudd?

Dersom det legges til grunn at foreldelsesfristen som utgangspunkt begynner å løpe ved bruddet mellom partene, blir spørsmålet når det foreligger et faktisk brudd.

Opphør av samboerskap kan skje både ved at partene går fra hverandre, eller ved at den ene parten dør. Det førstnevnte er det tilfellet denne fremstillingen først og fremst tar sikte på.

Det finnes ingen definisjon av hva som rettslig sett konstituerer et opphør av et samboerskap. For å svare på når det foreligger et brudd mellom samboere er det naturlig å se til arveloven § 28 bokstav b og c. I bestemmelsene er det et vilkår at gjenlevende var *samboer* med avdøde jf. arveloven § 28 bokstav a. Etter denne regelen vil samboerskapet kunne bestå dersom partene bor midlertidig fra hverandre av en rekke praktiske årsaker nevnt i loven, og «lignande omstende».⁹⁴ Det stilles blant annet spørsmål i juridisk teori hvorvidt samlivsproblemer kan tolkes som «lignande omstende» som vil si at samboerforholdet ikke er brutt til tross for kortere perioder fra hverandre.⁹⁵ Forståelsen av når det kan sies å foreligge et brudd må da bero på en antitetisk forståelse av arvelovens samboerbegrep.

I spørsmålet om når det foreligger et brudd kan man også se til Husstandsfelleskapsloven der loven regulerer tilfeller som blant annet innbefatter samboerforhold.⁹⁶ Om man ser til hva som ligger i begrepet oppløsning av husstandsfelleskap etter husstandsfelleskapsloven § 3 kan man dermed finne støtte. Det følger av juridisk teori at «i forhold til personer som har hatt et «ekteskapslignende» forhold, er det nærliggende å kreve et samlivsbrudd som omhandlet i ekteskapsloven § 22».⁹⁷ I følge ekteskapsloven § 22 kan ektefellene kreve skilsmisse dersom «samlivet har vært brutt i minst to år». Selv om man bør være forsiktig med analogisk anvendelse av reglene for ekteskap på tilfellet for samboere, kan tilfellene praktisk sett argumenteres for at er naturlig å se i sammenheng da brudd mellom ektepar uten forutgående separasjon, tilsvarer de dokumentløse omstendighetene som er utgangspunktet for samboere. Det bør

⁹⁴ Eeg (2010) s. 33

⁹⁵ Eeg (2010) s. 33. Dette er imidlertid bla. kritisert av Asland, Brattström, Lind, Lund-Andersen m.fl. (2014) s. 185

⁹⁶ Jf. husstandsfelleskapsloven § 1 dersom samboerne har felles barn eller har bodd sammen i minst to år.

⁹⁷ Holmøy og Lødrup (2001) s. 599 Holmøy og Lødrup modererer imidlertid dette standpunkt noe på s. 110 der de skriver at i forhold til el. § 20 annet ledd kan man ikke stille fullt de samme krav til en klar faktisk adskillelse som ved el. § 60.

dermed, om ikke annet, være mulig å søke holdepunkter og momenter ved å se til ekteskapsloven. Både juridisk teori og reelle hensyn taler her for en slik tilnærming.

I Høyesterettsdommen Rt. 1978 s. 1327 ble det uttalt føringer om hva som må til for at det foreligger et brudd mellom ektefeller, som kan være av interesse for vurderingen i tilfelle for samboerskap.⁹⁸

«Skal samlivet kunne anses hevet, må opphøret ha markert seg ved en klar atskillelse, som regel vil dette skje ved en fraflytting. Men jeg kan ikke reservasjonsløst slutte meg til mindretallet i Lagmannsretten som angir fraflytting som et absolutt vilkår. Det kan vel tenkes situasjoner hvor en klar atskillelse vil kunne gjennomføres uten at så skjer».⁹⁹

Vurderingen av om det foreligger et brudd vil altså måtte avgjøres konkret i hvert enkelt tilfelle. Vurderingstemaet vil da kunne være om opphøret kan sies å ha «markert seg ved en klar atskillelse» og hovedregelen vil være fraflytting.¹⁰⁰ Den videre vurderingen vil da bli hva som skal til for at en part må anses å ha flyttet ut og eventuelt hvilke unntak som kan gjøres fra dette utgangspunktet.

Parter med en svakere økonomi kan imidlertid måtte fortsette å bo i samme hus inntil andre løsninger kan være mulig. Uten beviser for brudd mellom partene eller adskilt husholdning i et slikt tilfelle vil foreldelsesfristen gjerne begynne å løpe først i lang tid etter det reelle bruddet, men som da ikke har kunnet la seg bevise som en klar adskillelse i mangel av fraflytting. Bevisstillingen vil dermed ofte være avgjørende, og det kan være vanskelig å bevise fraflyttingsdato ved en eventuell uenighet. I tilfellet for husstandsfolelskapsloven er det ikke avgjørende med melding til Folkeregisteret. I følge Holmøy og Lødrup vil en slik melding «heller ikke gi den nødvendige dokumentasjon».¹⁰¹ Dette støttes også av Asland som skriver at et samlivsopphør antas ikke alltid å kunne dokumenteres ved at paret ikke lengre har felles fol-

⁹⁸ Dommen omhandlet vel og merke spørsmålet i forhold til den tidligere bestemmelsen i el. § 43 tredje ledd men problemstillingen må anses relevant.

⁹⁹ Holmøy og Lødrup (2001) s. 407

¹⁰⁰ Unntak til dette så man bla. i RG 2012 1050 der retten fant objektive holdepunkter for at det fortsatt forelå et brudd selv om partene bodde sammen. For tilfeller der kravet til adskillelse ikke var oppfylt se bla. LG-2008-37302 og RG-2007-82. Dette er imidlertid underrettsdommer og deres vekt må anses deretter.

¹⁰¹ Holmøy og Lødrup (2001) s. 594

keregistrert adresse.¹⁰² Bevis for utflyttingstidspunktet i form av endring av Folkeregisteret vil da ikke kunne ha selvstendig betydning, men kan trolig inngå som et moment i helhetsvurderingen.¹⁰³

Konklusjonen på når det foreligger et faktisk brudd mellom samboere er på det tidspunkt det har markert seg ved en klar atskillelse i hovedsak i form av fraflytting, men at klar atskillelse også kan følge av andre objektive holdepunkter for å konstatere et faktisk brudd, i alle tilfeller vil et faktisk brudd imidlertid bero på en konkret vurdering.

4.4.1 Når kan forholdet anses gjenopptatt?

Dersom man legger til grunn at foreldelsesfristen som utgangspunkt begynner å løpe ved bruddet mellom partene, kan man forstå det som at situasjonen der det ikke er naturlig å fremme krav gjeninntre dersom forholdet blir gjenopptatt. Det kan allikevel ikke utelukkes at det kan oppstå situasjoner etter et midlertidig samlivsbrudd hvor dette må regnes som tidspunktet kravet «tidligst har rett til å kreve å få oppfyllelse» jf. § 3 nr. 1. Dersom man under det midlertidige samlivsbruddet har foretatt en form for oppgjør mellom partene kan være et slikt tilfelle.

Etter blant annet ekteskapsloven § 22 avbrytes ikke samlivsbruddet ved at partene har en viss utstrekning av samvær. Det fremgår av juridisk teori at «kravene på dette punktet er neppe vesentlig forskjellig fra samvær under separasjon».¹⁰⁴

Det følger av ekteskapsloven § 20 andre ledd om separasjon at «en separasjon blir uten rettsvirkning dersom ektefellene fortsetter eller gjenopptar samlivet. Samliv i en overgangstid inn til samlivet blir brutt, eller kortvarige forsøk på å gjenoppta samlivet, har likevel ikke denne virkningen.»

Har partene felles barn vil dette i følge juridisk teori høyne terskelen for hvor mye kontakt partene kan ha uten at forholdet må anses gjenopptatt.¹⁰⁵ Det er både adgang til regelmessige

¹⁰² Asland, Brattström, Lind, Lund-Andersen m.fl. (2014) s.165

¹⁰³ Det er for eksempel heller ikke et krav med felles folkeregistrert adresse for å bli ansett som samboer etter arveloven § 28 a, men det kan være et viktig moment i vurderingen, se Ot.prp.nr.73 (2007-2008) s. 21

¹⁰⁴ Holmøy og Lødrup (2001) s. 121

¹⁰⁵ Holmøy og Lødrup (2001) s. 115

besøk og i enkelte tilfeller overnatting. Seksuell kontakt anses ikke avgjørende. Dersom partene har barn, må det også forutsettes at partene kan ha felles ferie eller bo sammen i kortere perioder.¹⁰⁶ «Det må videre godtas at en ektefelle flytter tilbake til dens tidligere felles hus eller leilighet, forutsatt at det ikke etableres et bofelleskap som er uforenelig med et «samlivsbrudd».¹⁰⁷ Det er ikke klart hvor grensen går for «tillatt og ikke tillat kontakt». Dette beror på en helhetsvurdering med «vekt på graden og hyppigheten av kontakt, men i noen grad også ektefellenes hensikt».¹⁰⁸

Bevisstillingen vil også her være avgjørende for spørsmålet om forholdet må anses gjenopptatt. Bevisproblematikken begrenser seg ikke bare til om det foreligger objektive bevis som for eksempel felles bolig, men at det i mange tilfeller også må vurderes mer subjektivt grunner for partenes kontakt.¹⁰⁹

Konklusjonen for når samboerforholdet må anses gjenopptatt må forstås som det tidspunkt kontakten er uforenelig med et samlivsbrudd, jf. konklusjon og drøftelsen over.

4.4.2 Diskusjon

Det kan synes at vurderingene kan bli mye av de samme for når det foreligger brudd i samboerforhold, som når det foreligger brudd i ekteskap, og når forholdet må anses gjenopptatt. Det kan argumenteres for at forskjellen er at i tilfelle for ekteskap foreligger det en klar hovedregel med utgangspunkt i tidspunktet for skilsmissebevillingen som de involverte kan legge til grunn som tidspunktet for bruddet ved uenigheter.¹¹⁰ Dette kan bidra til å senke konfliktnivået for ektefeller, der tilfellene for skilsmisse uten forutgående separasjon må anses som unntaket. For samboere på den andre siden finnes det ikke en tilsvarende hovedregel å falle tilbake på, og utgangspunktet om utflytting kan som nevnt gjøre seg problematisk bevismessig. Uenighet om når det foreligger brudd kan i tilfellet for samboere dermed lettere blir hovedregelen enn unntaket.

¹⁰⁶ Se Rt. 1969 s.1192 og Ot.prp.nr.28 (1990-1991) s. 99

¹⁰⁷ Holmøy og Lødrup (2001) s. 115

¹⁰⁸ Holmøy og Lødrup (2001) s. 115

¹⁰⁹ Holmøy og Lødrup (2001) s. 111

¹¹⁰ Almennelig skilsmisse gjennom separasjonsbevilling må anses som hovedregelen for ektefeller. «Separasjonsbevilling er i enda større grad enn etter tidligere rett den regulære vei frem til skilsmisse.» Holmøy og Lødrup (2001) s. 109

Momentene i vurderingen av adskillelseskrevet vil som sagt i stor grad være de samme, men lempeligheten må følge de underliggende hensyn og behov. Det har fulgt en oppmyking av adskillelseskrevet i praksis.¹¹¹ Denne oppmykingen knyttes imidlertid hovedsakelig til når det er rimelig å få skilsmisse dersom den andre part motsetter seg dette. For pengekravrettslige spørsmål er det dermed mindre adgang for en slik lempelig tilnærming. Selv om man imidlertid skulle legge til grunn en mindre lempelig anvendelse av reglene, vil momentene i vurderingen av når det foreligger et faktisk brudd uansett i stor grad være skjønnsmessig.

Det som i utgangspunktet var ment fra lovgiver å være en objektivt bestemt friststart for foreldelsesloven § 3 nr. 1 kan i realiteten for samboere og enkelte tilfeller for ektefeller ende opp som en skjønnsmessig vurdering. At det må forstås som at foreldelsesfristen også kan begynne å løpe ved midlertidige samlivsbrudd kompliserer situasjonen ytterligere. Dersom bestemmelsene om foreldelsesfristens alminnelige utgangspunkt i stor grad åpner for skjønn, vil sentrale målsetninger ved foreldelsesinstituttet og dens virke kunne undergraves.¹¹²

4.5 Kan foreldelsesfristen begynne å løpe etter bruddet?

Ved tilleggsfrist om uvitenhet, som tidligere nevnt, jf. § 10 nr. 1 starter fristen å løpe på det tidspunkt man burde kjent, eller kjenner til kravet. Dette vil altså si at foreldelsesfristen kan begynne å løpe i etterkant av bruddet. Det kan tenkes at en part kan argumentere for at han ikke kjente til kravets eksistens før et eventuelt oppgjør. Dersom kravet er foreldet etter den alminnelige fristen i § 3 nr. 1 kan tilleggsfristen få betydning. Dersom tilleggsfristen imidlertid løper ut før den alminnelige fristen får den ikke anvendelse da tilleggsfristen løper parallelt med den alminnelige fristen.¹¹³

Både Asland og Strøm Bull legger til grunn at tilleggsfrist kan komme til anvendelse for vederlagskrav etter opphør av samboerskap.¹¹⁴ Monsen som også skriver om berikelseskrav legger på samme måte til grunn et slikt syn.¹¹⁵

¹¹¹ Holmøy og Lødrup (2001) s. 110

¹¹² Skag (2012) s. 52

¹¹³ Hagstrøm (2011) s. 775 Fristen kan bare forlenges i inntil 13 år regnet fra utgangspunktet til den alminnelige fristen.

¹¹⁴ Strøm Bull (1985) s. 557 og Asland (2009) s. 95

¹¹⁵ Monsen (2007) s. 530 skriver vel og merke om berikelses og vederlagskrav i form forhold til rettstridig inngrep i det markedsføringsrettslige etterligningsvernet, men det kan ha overføringsverdi i form av å belyse kravsformen berikelseskrav i forhold til spørsmålet om foreldelse.

Fristen er laget for å bøte på urimelige tilfeller som skyldes villfarelse.¹¹⁶ Det er en viss diskusjon i juridisk teori hvorvidt villfarelsen må knyttes til faktiske forhold eller om rettsvillfarelse også kan være aktuelt. Som utgangspunkt må dette gjelde de faktiske forhold.¹¹⁷ Spørsmålet blir da i hvilken grad en samboer kan være uvitende om de faktiske forhold som gir grunnlag for kravet. Man kunne her ha anført at en samboer kan hevde uvitenhet tilknyttet berikelsen, til tross for kjennskap til de aktuelle utbetalingene eller bidragene. Om dette imidlertid kan anses som aktsom uvitenhet er tvilsomt. Selv om et berikelseskrav kan sies å ha grunnlag i faktiske forhold under samlivet, kan det ofte være først ved en eventuell fordeling at dette blir fremtredende og klart for den part det gjelder. Det å ikke kjenne til kravets *størrelse* kan imidlertid ikke forstås til å ivaretas av denne bestemmelsen.¹¹⁸

Dersom tilleggsfristen for uvitenhet har en for lav terskel for når det kan sies å foreligge aktsom uvitenhet til de faktiske forholdene, vil dette kunne undergrave den alminnelige foreldelsesfristen. Vurderingen vil i alle tilfeller trolig bero på en rimelighetsvurdering opp mot fakta der rimelighetsvurderingen også vil kunne knyttes til ikke bare til den aktsomme uvitenheten men trolig også til tidsforløpet. Hvor lenge man kan fremme et krav i etterkant av et brudd vil trolig da kunne fanges opp av rimelighetsvurderingen i henhold til bestemmelsens krav til aktsomhet.

Konklusjonen er at fristen kan i visse tilfeller begynne å løpe etter bruddet, men at disse tilfellene trolig vil bli fanget opp av rimelighetsvurderingen i henhold til bestemmelsens krav til aktsomhet.

¹¹⁶ Hagstrøm (2011) s. 775

¹¹⁷ Se bla. Hagstrøm (2011) s. 775

¹¹⁸ Skag (2012) s. 196. Se ellers Skag (2012) s. 325-332, og Hagstrøm (2011) s. 774-778

5 Når kan kravet tapes på grunnlag av regler om ulovfestet passivitet?

5.1 Adgangen til å supplere foreldelsesloven med regler om ulovfestet passivitet

Som vi har sett inntretr foreldelse uavhengig av årsakene til at kreditor forholder seg passiv, og uavhengig av hvordan debitor må forstå kreditors passivitet.¹¹⁹ For bortfall av krav på grunnlag av ulovfestede passivitetsregler er imidlertid kreditors passivitet avgjørende. Dersom kreditor forholder seg passiv kan et vederlagskrav falle bort selv før foreldelsesreglene inntretr.

Passivitet kan være et moment i en avtaletolkning om hvorvidt en forpliktelse i det hele tatt foreligger, har falt bort, eller er endret. Passivitet kan imidlertid også være et selvstendig rettsgrunnlag.¹²⁰ Det er en flytende overgang mellom stilltiende avtale, konkludent adferd og passivitet. Det har vært omdiskutert hvorvidt det kan oppstilles en generell passivitets regel, noe som har vært forsøkt med ulikt hell.¹²¹ Rettspraksis har imidlertid lagt til grunn særlig fire forhold som må antas å foreligge for å føre til bortfall av et krav på grunnlag av ulovfestet passivitetshensyn. Uten at momentene kan anses for absolutte vilkår kan de gi en indikasjon på når et krav kan gå tapt ved passivitet.

Både Asland og Strøm Bull tar til orde for at ulovfestede regler om passivitet kan komme til anvendelse etter opphør av samboerskap før kravet faller bort etter foreldelsesreglene.¹²² I følge Strøm Bull kan et krav gå tapt ved passivitet dersom det ikke blir gjort gjeldende ved det øvrige økonomiske oppgjøret mellom partene.¹²³ Asland fremholder at fristene som gjelder for ektefeller kan tale for at et krav etter opphør av samboerskap også må tapes relativt raskt.¹²⁴ Han argumenterer for at en lovbestemt frist for samboere burde overveies, på ett, eventuelt to år, men at fristen uansett bør være kortere enn den alminnelige foreldelsesregelen

¹¹⁹ Skag (2012) s. 40

¹²⁰ Asland (2009) s. 76 Foreligger det en avtale er det imidlertid ikke rom for passivitet som selvstendig rettsgrunnlag for kravets bortfall.

¹²¹ Asland (2009) s. 74-77

¹²² Strøm Bull (1985) s. 558 og Asland (2009) s. 72 og 94

¹²³ Strøm Bull (1985) s. 558

¹²⁴ Asland (2009) s. 94 se ekteskapsloven §§ 65 og 75

på tre år.¹²⁵ Det er imidlertid også hensyn som kan tale for at de ulovfestede reglene om passivitet ikke burde komme til anvendelse på familierettslige forhold.¹²⁶ Rettspraksis ser ut til i en viss grad å være noe tilbakeholden med ulovfestet passivitet på familierettsområdet.¹²⁷

5.2 Momenter i vurderingen

For at et krav skal gå tapt på grunnlag av ulovfestede regler om passivitet, er ikke lang tid alene tilstrekkelig for at et krav faller bort. Vurderingen vil i stor grad bero på en interesseavveining mellom hensynene til partene.¹²⁸ Dersom debitor skal påberope seg passivitet som bortfallsgrunn for kravet må dette gjøres gjeldende innen rimelig tid.¹²⁹ Det *første* momentet som rettspraksis legger til grunn må foreligge for at et krav kan falle bort etter passivitet, er *aktsom god tro hos debitor*. Den forpliktete må enten være uvitende om kravet, eller på grunnlag av kreditors passivitet, fått en berettiget forventning om at kravet ikke vil bli gjort gjeldende. Kravets størrelse kan her ha betydning for den gode tro. Det *andre* momentet som rettspraksis har lagt vekt på er *kreditors kjennskap til kravet*.¹³⁰ Dersom den berettigede ikke kjenner til sitt krav vil det ikke være videre klanderverdig å forholde seg passiv. Det forutsettes at kreditor har kjennskap til de forventninger som skapes av hans passivitet. Det *tredje* momentet som blir vektlagt er *passivitet fra kreditor*. Kreditor må selvsagt forholde seg passiv for at kravet skal kunne falle bort, tidsforløpet er ikke nok i seg selv. Desto større grunn det har vært for kreditor til å reagere, jo raskere må han han handle for å ikke tape sitt krav. Det kan tenkes at en samboer må følge opp kravet sitt, til tross for at han ved tidligere anledninger har gitt uttrykk for sitt syn. Dette kan spesielt gjøre seg gjeldende ved omtvistede fordringer.¹³¹ Det er i hovedsak tidsforløpet etter kreditor har fått en særlig oppfordring til å gjøre sitt krav gjeldende som er av betydning.¹³² Dette må imidlertid bero på en konkret vurdering. Det *fjerde* momentet som bør foreligge for at kreditor kan tape sitt krav er *faktisk innrettelse fra debitor*. Det kan i følge rettspraksis se ut til at psykisk innrettelse er tilstrekkelig, men det må forutsette at oppfyllelse av kravet innebærer en ulempe større enn det som vanligvis følger av

¹²⁵ Asland, Brattström, Lind, Lund-Andersen m.fl. (2014) s. 172

¹²⁶ Asland (2009) s. 72 Carl Jacob Arnholm fremholder at «i familieforhold og arveforhold er det ikke alltid ønskelig at en rett håndheves punktlig og til ytterste konsekvens»

¹²⁷ Asland (2009) s. 82 se Rt. 1978 s. 473 og Rt. 2004 s. 41

¹²⁸ Asland (2009) s. 73

¹²⁹ Asland (2009) s. 77

¹³⁰ Her er det også en diskusjon om dette kan gjelde å ikke ha kjennskap til reglene se bla. Asland (2009) s. 80

¹³¹ Skag (2011) s. 553

¹³² Skag (2011) s. 550

å innfri et krav. Andre momenter som ellers kan være av betydning er, økonomisk tap hos debitor, partenes styrkeforhold, klanderverdig adferd, og hvorvidt den passive har spekulert i å ikke fremme sitt krav tidligere.¹³³ Asland hevder imidlertid at rimeligheten som må foreligge for å få tilkjent et berikelseskrav, vil kunne sammenfalle med rimelighetsvurderingen av tidsmomentet i passivitetsvurderingen, og at passivitet etter opphør av samboerskap derfor ikke burde by på store problemer.¹³⁴ Adgangen til å supplere foreldelsesloven med ulovfestede passivitetsregler må imidlertid anses for å være smal, men kan bli aktuell i spesiell tilfeller. Først og fremst vil det kunne komme på tale der debitor med god grunn har innrettet seg og kreditor har kjennskap til dette uten å gripe inn.¹³⁵

Konklusjonen her må være at et krav kan gå tapt før det er foreldet i visse tilfeller. Først og fremst der en samboer har fått en særlig oppfordring til å fremme sitt krav og fortsatt forholder seg passiv. Dersom debitor i aktsom god tro innretter seg deretter, og den andre samboeren har kjennskap til dette uten å gripe inn, vil kravet kunne tapes etter ulovfestede regler om passivitet. Et økonomisk oppgjør mellom partene må kunne tenkes å være nettopp en slik oppfordring. Krav som blir fremmet i etterkant av et økonomisk oppgjør mellom partene *kan* da bli gjenstand for bortfall etter ulovfestede regler om passivitet. Dersom det ikke har blitt foretatt noe som kan forstås som et økonomisk oppgjør mellom samboerne vil de ulovfestede reglene om passivitet vanskelig kunne komme til anvendelse da debitor ofte ikke vil kunne påberope seg aktsom god tro.

¹³³ Asland (2009) s. 78-85 se også Skag (2011) s. 534, 538, 541, 544, 549

¹³⁴ Asland (2009) s. 95

¹³⁵ Skag (2011) s. 563

6 Avsluttende bemerkninger

6.1 De lege ferenda

I det foregående har vi sett hvordan samlivsformen samboerskap og ulovfestede berikelseskrav kan møte på en rekke utfordringer ved anvendelsen av foreldelsesreglene. Reglene slik de står i dag må kunne sies å invitere til konflikter i større grad for samboere enn for ektefeller. Ekteskapets ytre tidsfrister for å fremme krav mot den andre part og samlivsformens i større grad dokumenterbare form, må anses å bedre ivareta den økonomiske prosessen etter et samlivsbrudd. Behovet for lovgivning på samboerrettens område burde derfor revurderes. Å lovfeste berikelsesreglene for samboere vil langt på vei kunne bidra til å avhjelpe situasjonen. Dette behovet ble imidlertid anerkjent av Samboerutvalget allerede for over 15 år siden uten at det har blitt gjort handling av ord.¹³⁶ Å utarbeide tidsfrister for når slike krav senest kan fremmes, og en ytre grense for revisjon slik som for ektefeller, vil også kunne bidra til et mer forutberegnelig rettsbilde. Dersom forutberegnelighet i større grad tilstrebes kan reglene gi en viktig trygghet i en ellers utfordrende situasjon som et samlivsbrudd kan være. De etiske spørsmål som oppgaven reiser er først og fremst hensynet til likestilling, der indirekte bidrag ved arbeid i hjemmet kan se ut til å beskyttes for foreldelse under samlivet. Det kan være om ikke annet et lite bidrag for pengekravrettens ivaretagelse av kvinners rettigheter. Hvorvidt likestillingen er ivaretatt ved utmålingen av vederlaget er imidlertid et annet spørsmål, da adgangen for tilkjenning av vederlagskrav mellom samboere fortsatt må anses som snever.

6.2 Konklusjon

Spørsmålet som avhandlingen i det foregående har søkt å svare på er *når faller et vederlagskrav bort etter opphør av et samboerforhold?*

Konklusjonen er at et vederlagskrav som utgangspunkt faller bort tre år etter samboerforholdet har opphørt. At foreldelsesfristen kan begynne å løpe på andre tidspunkt kan imidlertid ikke være utelukket. Eventuelle unntak må i hovedsak bero på reelle hensyn. Hovedregelen for tidspunktet for når det foreligger et brudd må være ved utflytting, uten at dette kan anses et absolutt vilkår. Tilleggsfrister og regler om ulovfestet passivitet kan ha betydning for når kravet faller bort. Grensespørsmålene må bero på henholdsvis aktsom god tro og en interesseavveining mellom de motstridende hensyn mellom partene der avveiningsnormen må være rimelighet.

¹³⁶ NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet s. 119

Kildeliste

Lover

- 1918 Lov 31. mai 1918 nr. 4 Lov om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven)
- 1969 Lov 10. april 1969 nr. 17 Lov om hendelege eiendomshøve
- 1972 Lov 3. mars 1972 nr. 5 lov om arv m.m (arveloven)
- 1979 Lov 18. mai 1979 nr. 18 lov om foreldelse av fordringer (foreldseloven)
- 1981 Lov 22. mai 1981 nr. 25 lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
- 1981 Lov 8. april 1981 nr. 7 lov om barn og foreldre (barnelova)
- 1991 Lov 4. juli 1991 nr. 45 lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører (hustandsfelleskapsloven)
- 1991 Lov 4. juli 1991 nr. 47 lov om ekteskap (ekteskapsloven)
- 1997 Lov 28. februar 1997 nr. 19 lov om Folketrygd (folketrygdloven)
- 2005 Lov 17. juni 2005 nr. 90 lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Forarbeider

Ot.prp.nr.38 (1977-78) Om lov om forelding av fordringer (foreldelsesloven)
(Sitert fra Lovdata)

Ot.prp.nr.51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)
(Sitert fra Lovdata)

Ot.prp.nr.28 (1990-1991) Lov om ekteskap (ekteskapsloven)
(Sitert fra Lovdata)

Ot.prp.nr.73 (2007-2008) Om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere)
(Sitert fra Lovdata)

NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet
(Sitert fra Lovdata)

Rettspraksis

Høyesterett

Rt. 1969 s. 1192
Rt. 1978 s. 473
Rt. 1978 s. 1327
Rt. 1981 s. 1215
Rt. 1984 s. 497
Rt. 1990 s. 1226
Rt. 1999 s. 1755
Rt. 2000 s. 1089
Rt. 2004 s. 41
Rt. 2008 s. 627
Rt. 2011 s. 1168
Rt. 2011 s. 1176
Rt. 2013 s. 1560

Lagmannsrett

RG-1973-634
LF-1994-94
LF-1995-753
LB-1995-798
LB-1999-127
LE-2002-602
LB-2006-73217
LB-2006-132418
LG-2006-173792
RG-2007-82
RG-2008-860
LG-2008-37302
LA-2008-125664
RG-2012-1050
LB-2013-18399

Tingrett

RG-1986-782
RG-1996-181
TNOHO-2010-32570

Litteratur

Asland, John, «Passivitet som bortfallsgrunn for forpliktelser og ervervsgrunn for rettigheter i familie- og arveretten» (2009) Tidsskrift for rettsvitenskap Årg. 122, nr. 1, s.70-102

Asland, John, Brattström, Göran Lind, Lund-Andersen, Ingrid, Singer, Anna, Sverdrup Tone, *Nordisk Samboerrett*, 1.utgave, 2014

Bergsåker, Trygve, «Foreldelse av pengefordringer etter foreldelsesloven av 1979», (1983) Jussens Venner 1983 s 177 – (JV-1983-177) (Sitert fra Lovdata)

Bergsåker, Trygve, «Hva er foreldelse?» Tidsskrift for rettsvitenskap (2011) s. 351-442 – (TFR-2011-351) (Sitert fra Lovdata)

Eeg, Thomas, «Samboers arve- og uskifterettslige stilling» Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål s. 25-59 (2010) (Sitert fra Lovdata)

Golpen, Einar, Barns betydning i norske samboerskap- skjøre samboerskap uten barn; Samfunnspeilet 2/2015 (sitert fra ssb.no)

Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett*, 2. utgave, 2011

Holmboe, C Stub, *Foreldelse av fordringer*, 1946

Holmøy, Vera og Lødrup, Peter, *Ekteskapsloven - og enkelte andre lover med kommentarer*, 2. utgave, 2001

Kjørven, Marte Eidsand, Bruserud, Herman, Holdø, H. Håvard, Lervåg, Jon Vegard, Nygård, Mona og Nyland, Espen, *Foreldelse av Fordringer*, 2011

Knoph, Ragnar 1894-1938, *Rettslige standarder: Særlig Grunnlovens § 97*, 1939

Monsen, Erik, «Om restitusjonskrav på ulovfestet grunnlag», (2005) Jussens Venner 2005 s. 157-197 - (JV-2005-157) (Sitert fra Lovdata)

Monsen, Erik, *Berikelseskrav- Vederlagskrav og vinningsavståelseskrav ved urettmessig utnyttelse av ting og rettighet*, 2007

Røed, Anne Cathrine, *Foreldelse av fordringer -Kommentarer til lov av 18.mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer og utvalgte foreldelsesbestemmelser i spesiallovgivningen*, 2.utgave, 2004

Skag, Miriam, «Adgangen til å supplere foreldelsesloven med ulovfestede passivitetsregler» Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol. 124, 3-4 (2011) s. 523-564 (Sitert fra Idunn)

Skag, Miriam, *Starttidspunkt for foreldelsesfrister*, 1. utgave, 2012

Strøm Bull, Kirsti «Vederlagskrav overfor ektefelle eller samboer» (1985) Tidsskrift for rettsvitenskap 1985 s. 499-558 – (TFR-1985-499) (Sitert fra Lovdata)

Strøm Bull, Kirsti, *Ugift samliv*, 1992

Strøm Bull, Kirsti, *Avtaler mellom ektefeller*, 1993

Sverdrup, Tone «Vederlagskrav i samboerforhold» Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (2003) (Sitert fra Gyldendal Rettsdata)

Sverdrup, Tone «Vederlagskrav og lemping i samboerforhold – to nye høyesterettsdommer» Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (2011) (Sitert fra Gyldendal Rettsdata)